

Izbor tekstova iz kolumne *Održati Tamagotchija na životu što duže*, objavljenih na portalu Booksa.hr od 2020. do 2025. godine.

Kulturtreger

ISBN 978-953-8256-33-2

Multimedijalni institut

ISBN 978-953-8469-27-5

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001284321.

ESP
TOMIČIĆ

JUTRO
DONOSI
KRAJ

Marini,
hvala ti na pet godina slušanja,
približavanja i raspetljavanja,
na tome što sam *jazavo* i *čudno*
naučio imenovati i, najvažnije, osjetiti.

Ivani,
hvala ti na pet godina nježnosti u tkanju
tekstova, na tome što je sve, uz tebe,
pronašlo svoj red na kraju kaosa.

Prijateljima od kojih su ove
kolumne sačinjene.

Glupsu i Lupsu,
za zajedničko odrastanje.

Razgovor s Espijem Tomičićem

Razgovor vodili
Ivana Dražić i Petar Milat

7 IVANA Knjiga *Jutro donosi kraj* donosi izbor tekstova iz tvoje kolumne *Održati Tamagotchija na životu što duže* koja izlazi na portalu Booksa.hr. Kolumna je krenula *projektno*, baveći se pitanjima i problemima mladih, ali je, kako to s dobrim stvarima i biva, nadišla projektne okvire i planove, i postala redovna rubrika na portalu, a ti si postao (i) kolumnist. S obzirom na to da si diplomirao dramaturgiju i primarno pišeš drame, kako ti je išlo prebacivanje u vrlo različit žanr kolumne, je li bilo izazovno? I zašto uopće *Održati Tamagotchija na životu što duže*?

ESPI Sve mi je bilo izazovno. Prvo bio je tu strah od redovitosti izlaženja, hoću li imati što za reći svaki put, pa kako ću se snaći u drugom formatu; osim toga, osmislio sam kolumnu tako da likovi žive kroz nju pa nije postojao jasan kraj kao u drami ili scenariju. Ipak, na početku sam si olakšao tako što sam kolumnu pisao da bude što sličnija dramskom tekstu, s likovima i dijalozima. Kasnije mi se sviđalo pisati prozne dijelove, jednostavno su mi nudili i neku slobodu, poetičnost, mogućnost opisivanja kojem nisam sklon u dramskom, pa sam se s godinama više posvetio tome i izbacio dramske, dijaloške dijelove.

Što se tiče naslova, s obzirom na temu mladih, i da sam imao 25 godina kad je kolumna krenula, Tamagotchi me podsjećao na moju generaciju. Mislim da smo ga svi kao klinci imali ili htjeli imati, i zbog toga mi se činilo da će se kolumna lakše čitati generacijski, tamo gdje i pripada. A *održati na životu* je zbog prolaznosti, brzine življenja danas, da propitam stignemo li se uopće baviti bitnim stvarima, stignemo li uopće išta osim preživjeti uz nesigurnosti vremena u kojem postojimo.

PETAR Akademski si se obrazovao za dramaturga, a kolumna ipak ima neku pretenziju koja nije nužno umjetnička, ne cilja samo na umjetnički dojam nego na određenu vrstu opinion makinga. Je li ti s obzirom na to bilo bitno osvještavati si da ne pišeš nešto što će biti izvođeno i

izazivati trenutnu reakciju, već će imati učinak s nekim odmakom i otklonom. U kojoj mjeri si o tome razmišljao?

ESPI O tome sam najviše razmišljao: što je to što ja predstavljam. Što se tiče tekstova koje spominješ, ni drame ne pišem nikad s idejom izvođenja, tekst gledam kao jedan entitet, a izvedbu kao drugi. I to zaista jesu drugačiji tekstovi. Primjerice, dok pišem ovaj odgovor, u procesu sam rada na predstavi u HNK po tekstu *Budi uvijek kao zmaj*. Tekst za čitanje je jedan tekst, a za izvedbu smo ga potpuno reducirali, promijenili i prilagodili jer ipak nešto treba biti prostor izvedbe, glume, a ne da je sve izgovoreno.

Kad me Ivana zvala da pišem kolumnu, mislio sam *OMG, kak ću ja to*, o čemu da pišem svaki tjedan, mjesec, kako se usmjeriti na teme, koje su to uopće teme koje me zanimaju, o čemu bih mogao pisati tako često i redovno? I onda se samo dogodilo, teme su se otvorile iz tadašnje okoline: srednje dvadesete, egzistencija, prve ozbiljne ljubavi, terapija, LGBTIQ+ zajednica, prijateljstvo... Ponekad bih se vraćao istim temama i problemima, ali iz nove perspektive, kako sam ja odrastao, odrastali su i likovi i teme kojima sam se bavio.

Što se tiče formata, da, drugačije je, nije umjetnički format u tom smislu da izgradim neki svijet i pustim ga da živi, nego je konstantan rad na nekoj tematici. Generacijski moment je meni bio najbliži u tom trenutku i trenutku studiranja, kretanja u različitim krugovima, mogao sam čuti neke generacijske probleme koji se događaju i mojim kolegama. Dakle, nije umjetnički format, ali svakako se tiče stvari koje se trenutno događaju meni, ali i ljudima oko mene, tiču se konteksta u kojem jesam, aktualnosti koje su mi bitne u tom trenutku. Pomogao sam si i sa svojom zajednicom, odnosno posuđivanjem tema i događaja iz zajednica u kojima sam se kretao i to pretvarao u

8

9

tekst kroz neku priču.. Ipak, mislim da nisam potpuno skrenuo u nešto što nije umjetničko, nisam pisao puke događaje iz života, puno je ljudi unutra stavljeno kroz fiktivne likove, nisu svi događaji stvarnost itd.

IVANA Da se nadovežem na tvoj odgovor i taj generacijski moment koji si već par puta spomenuo. Osjećaš li se u nekom smislu kao glas generacije, što je pojam koji se nerijetko lijepi autorima icama koji se bave generacijskim temama? I kolumna i tvoje općenito javno i aktivističko djelovanje neki način tako te uokviruju i pozicioniraju. Kako se odnosiš prema tom pojmu? Osjećaš li neki pritisak kad pišeš tekstove i progovaraš o temama o kojima progovaraš?

ESPI Ne osjećam se kao glas generacije, ali osjećam pritisak kad me se tako naziva jer istina je da imam javni prostor u kojem govorim o jednoj generaciji, ali ne smijemo zaboraviti da o njoj govorim iz jedne pozicije i ne može ta pozicija biti glas cijele generacije. Kužim da ljudi to moraju nekako uokviriti i imenovati, tako je primjerice i Dino Pešut bio proglašen glasom generacije, i bilo tko tko u nekoj generaciji nešto stvara, a vidljivo je.... Pogotovo zato što ja govorim o jednom dijelu svoje generacije, to je LGBT krug, aktivistički, udruge, pa ako govorim o drugom dijelu generacije, to je nešto iz prošlosti, kvart ekipa, ali ne mislim da mogu govoriti o cijeloj generaciji. Ako pričamo o LGBT temama, možda je to generacijska stvar, jer čini mi se da netko iz LGBT zajednice tko je 10 godina mlađi od mene, piše kolumnu, sve bi u njoj bilo potpuno drugačije – problemi, kako ga društvo percipira, pop-kulturne reference...

PETAR Da se još zadržimo na temi „glasa generacije“. Dosad si odgovarao iz vlastite perspektive, ali postoji i vanjska perspektiva u kojoj nije nužno pitanje *želiš li biti glas*

generacije, jesi li ili nisi i je li uopće bitno postoji li glas generacije, nego da ljudi smatraju da ti *jesi* glas generacije. Koliko ti je bilo bitno iskoračiti u tom smislu prema nekom nepoznatom čitatelju, publici koja nema veze s tim mješurrom, zajednicom?

ESPI Imaš pravo, nije važno želim li, nego kako se to čita, i istina je da sam u tom smislu odgovoran za ono što pišem prema jednoj generaciji. Nije mi to bilo važno, nisam razmišljao o tome, kolumne sam vidio kao iskorak ka ljudima kojih se one tiču, a ne nekoj široj zajednici. Samo što nisam siguran da sam to činio generacijski, više tematski, kroz LGBTIQ+ tematiku, terapijske procese, smrti, prekide ljubavi, pitanja egzistencije koja je možda najviše generacijski obojena tema itd. Važno mi je bilo da ne ostanem u generacijskim zadatostima tema već da imam taj prostor pisati o stvarima koje su mi važne bez obzira na okvir kolumne, a u tom smislu i iskoračiti prema drugoj publici.

IVANA Kakvi su u tom smislu odgovori i reakcije tvoje zajednice, ili zajednicâ? Koliko su ti uopće bitne reakcije na tvoje tekstove?

ESPI Ovisi, ljudi nisu skloni komentirati ako nemaju nešto pozitivno za reći, nismo narod od direktne kritike, što je šteta, pa sam dobivao uglavnom pozitivne reakcije, najčešće o tome da ih je nešto emotivno dirnulo, a kritike su se više ticale stila pisanja, nedosljednosti... Ako sam dobio prostor i vidljivost da u njemu nešto kažem, važno mi je što o tome misle ljudi, mogu li se pronaći u tome, rade li im išta ti tekstovi. Također ako imaju neku kritiku ili komentar o kojem mogu razmisliti ili ga primijeniti za daljnji rad, pisanje ili istraživanje, to je uvijek dobrodošlo. Ipak ne pišem sam sebi kolumne, naravno da mi je stalo do reakcija, pogotovo onih ljudi kojih se tematski kolumne tiču.

10

11

PETAR A što je s reprezentativnošću vezanom za LGBT zajednicu: koliko osjećaš pritisak i toga da si glas generacije i činjenice da za nekoga tko nema nikakvog kontakta s LGBT zajednicom – ili s umjetnicima ili generacijski – upravo ti reprezentiraš i generaciju i zajednicu. Razmišljaš li o zamkama reprezentativnosti ili ne?

ESPI Razmišljam i osjećam zamke, pogotovo oko trans tematike zato što znam da mogu u tom smislu govoriti samo o vlastitom iskustvu ili nečemu meni bliskome, nečemu što poznajem iz okoline, ali ne mogu govoriti o *svakom* iskustvu. Mislim da sam oko toga bio oprezniji u pisanju, da ne prikažem da je nešto općenito *tako* ili da je generalno za sve ljude isti put kao za osobe koje rade u umjetničkom polju (u smislu prilika rada, izbora i puteva). Pokušao sam napraviti jasnu distinkciju između vlastitog iskustva i općenitog stanja stvari. Mislim da sam si više slobode dao u osobnim temama, tamo gdje ne mogu lako iskliznuti.

PETAR Annie Ernaux u predavanju povodom Nobelove nagrade, na “patetičan” se, francuski način referira na Rimbauda i govori da *piše da bi osvetila svoj narod*, na neki način izjednačujući pisanje i osvetu. Koliko ti je taj moment nabijenosti – možda bijes ili nešto drugo – motiv pisanja? Jer čini mi se da pored svih ostalih stvari, koje ljudi kad o tebi govore i kad čitaju to što pišeš ističu, potresenost ostaje ono što je meni jako interesantno. Rijetko kad sam doživio to da se ljudi imaju toliku potrebu identificirati s osobom, jako se uživjeti. S druge strane, ti si za jako puno ljudi među kojima živiš apsolutni *alien*, potpuno drugačiji. Koliko ti je bitan taj moment *kalkulacije*, toga da *znaš* da se ljudi jako vole uživjeti u tebe?

ESPI Nemam nikakvu ideju o osveti, stvarno se kroz pisanje posvetim isključivo tom činu: likovima, formi, temama o kojima pišem i samom procesu.

Totalno sam u tome kad se događa i nemam vremena za razmišljanje što će biti nakon što tekst nastane. Korak po korak i koncentracija tada isključivo na to. Ok, kroz kolumne više razmišljam da ne ostavim loše posljedice kad govorim o svojoj zajednici.

Što se tiče bijesa, u tekstovima se više bavim opraštanjem i shvaćanjem. Kad nešto pišem, najčešće se radi o nečemu što ne razumijem ili ne mogu shvatiti, na nekoj intelektualnoj ili emotivnoj razini, ili obje, a onda na tekstualnoj razini pokušavam suosjećati s likom ili situacijom, tako da mislim da više ide iz toga nego iz nekog obračunavanja. I jako se puno bavim perspektivama i istinom, odnosno kako svaki lik (ili čovjek) ima svoju istinu i motive u određenim situacijama i to je ono što pokušavam u pisanju opisati, imenovati i razumjeti. Mislim da se malo drugačije obračunavam. Nemam tako jake emocije iza toga, odnosno ne pokreće me ljutnja, bijes, osveta, nego neshvaćanje ili pokušaj prihvaćanja situacije u kojoj sam se ja našao ili ljudi oko mene.

IVANA Često na emocije poput ljutnje i bijesa gledamo kao loše, ali ne postoji loša *emocija*...

ESPI Bijes je dobra emocija ako ga ne držiš u sebi, ali ne mislim da sam ja dovoljno bijesna osoba. Dobro je nekad biti bijesan, treba učiti biti bijesan. Ali ja češće idem iz druge perspektive: ako nešto shvatim, to opravdam, a to je pogrešno. Trebao bi nešto moći shvaćati, a ne opravdavati zbog toga što sam to shvatio.

PETAR Ali recimo u tvojim obiteljskim dramama ima jako puno bijesa, nesnalaženja, na neki način konfuzije. I ono što je meni važno je ne samo osjećaj iz kojega govoriš ili tonalitet i sentiment iz kojega pišeš, nego i to da se jako puno ljudi u to može uživjeti. Kad razmišljam o tebi, osobi koju poznajem, koju nazivam *buraz*, *burki*, *dečko s kvarta*, to je jedna razina bliskosti, a s druge strane jako puno

12

13

toga u tvom svakodnevnom životu je drugačije od *običnog*, i dosta toga što ti *jesi* izaziva kod drugih ili agresiju ili podilaženje. Kako to doživljavaš? Kako se nosiš s tim da si s jedne strane jako popularan, a s druge, ima ljudi kojima nisi simpatičan?

ESPI Pa ne moramo svima biti simpatični. Ne znam kako da odgovorim na to. Kad spominješ poistovjećivanje ili uživljavanje, mislim da je stvar u tome da nudim neke perspektive u tekstu, pogotovo u dramskim tekstovima. Ako govorim o obiteljskoj situaciji, pisao sam o tome kroz više perspektiva o jednoj situaciji, pa mislim da je čitateljima lako uzet jednu perspektivu i poistovjetit se s tim. Mislim da je stvarno stvar tekstova koji nude više perspektiva i ne imenuju što je ispravno ili nije, pa tu postoji prostor za “uživljavanje”. Ali naučio sam da ne mogu utjecati na to tko će me voljet, a tko ne, pa se ne bavim time. I stvarno, kroz odrastanje sam htio da me svi vole, ali sva sreća da postoje terapija i prijatelji pa sam naučio odakle je to išlo i iskusio ljubav koja je dovoljna. A što se tiče popularnosti među prijateljima: meni su recimo svi moji prijatelji popularni jer su mi prijatelji, a tu je sigurno stvar toga koliko ulažemo i dajemo sebe u prijateljstva. Ja bih rekao da ja sve stavljam na prijateljstvo, da sam u casinu rekao bih “sve na prijateljstvo” i siguran sam da ne bih izgubio. :)

IVANA Kad smo spomenuli *dečka s kvarta* – tko je dečko s kvarta? Stoji li ti to još u biografiji? Hoćeš li uvijek biti dečko s kvarta?

ESPI Nadam se. To je jako duga i široka tema za mene jer mislim da, ako znamo neke stvari od djetinjstva koje se tiču ponašanja, prijateljstva, zakonitosti u odnosima, toga što je dobro, a što loše, postupanja s drugim ljudima i zajednicom, čini mi se da sam ja sve to naučio odrastajući na ulici, odnosno u kvar-

tu, i da su tu ljudi koji su me formirali u nekom trenutku, a pogotovo što se tiče prijateljstva, ulaganja u njega i dijeljenja, to je definitivno stvar kvarta ili neke klasne deprivilegije na kvartu. Ako ima jedan, imaju svi. I gotovo. Nema dalje, to je temelj.

A onda kad sam došao u akademski i književni svijet, shvatio sam da su stvari drugačije, ne mogu točno specificirati *kako* drugačije, ali sigurno se razlikuje tiče određenih konvencija koje se poštuju zbog njih samih. Užasno mi je važan taj identitet, koji možda sad već blijedi, pa ga svim silama pokušavam zadržati. Ne želim zaboraviti otkud sam došao i važno mi je živjeti taj život, ići u birtiju, pričati s ljudima koji su s kvarta, s kojima sam odrastao. Kvart me na neki način odgojio i mislim da danas ne bih imao vrline i mane koje imam da nisam s tim ljudima odrastao u tom kontekstu.

Tako pokušavam zadržavati oba svijeta, a koliko ću to uspjeti kroz godine ne znam.

IVANA Dosta smo ovdje u domeni osobnog, *Espija* Espija, gdje su ti granice između teksta i života, Espija koji živi i Espija koji piše i Espija koji je u tekstovima? Pitam te to i kad je u pitanju kolumna, ali i drugi tvoji tekstovi, vjerujem da ih puno ljudi čita kao da je apsolutno svaki detalj istinit, a znam da nije. Kako se odnosiš prema tome? Postaviš li si neke granice pišući ili ne?

ESPI Ne postavljam si granice dok pišem, nego prije samog pisanja. Volim pisati o nečemu što mi je blisko ili je na neki način blisko mojoj okolini, moram poznavati osjećaj ili događaj da bih mu mogao pristupiti, a kad imam okvir, onda mogu pisati što god želim unutar njega, to pojačati, smanjiti, nadodati, maknuti... Naravno da nije sve istina, samo su teme i događaji od kojih polazim ne toliko istiniti koliko meni bliski. To je ta granica. A ako sam siguran da mi je nešto blisko ili da imam pravo o nečemu pisati iz svoje pozici-

je, onda mi je ok s tim raditi što želim.

PETAR Koliko su ti bitne reference i paralelna čitanja?

ESPI Jako su mi važna paralelna čitanja, neki autori koji su snažno utjecali na mene, odnosno u čijim djelima sam se pronalazio su: Didier Eribon, Édouard Louis, Ocean Vuong, Ognjenka Lakićević, Nada Topić, Boban Stojanović, Marija Andrijašević, Paul B. Preciado, Carolyn Ellis, naravno suvremena drama, pogotovo domaća (Sajko, Pešut, Šljivar, Martinić, Zajec, Kaštelan, Klepica, Hribar, Bajsić, Vuković, Rafaj, Leko, Pelević...), obožavam čitati kolege i kolegice i ono što nastaje sada. Siguran sam da sam izostavio puno njih koji su mi značajni, to se uvijek dogodi, a tu su i neki filozofi kojima se vraćam kad sam u egzistencijalnim i životnim razmišljanjima. Ne bih sad nabrajao sve jer nema tome kraja, ima super autora i autorica, ali evo naveo sam par koje sam si spremio. Ako postoje ljudi koje čitaš, a zanima ih nešto slično kao tebe i u tome se pronalaziš, to jako utječe na tebe, pogotovo ako si u nekom razvitku pisanja, poput mene, koji još uvijek nisam formiran autor.

PETAR Iako dolaziš s kvarta, upisom na Akademiju sve više te počinju određivati elitistički, pa možda i zatvoreni, akademski i kulturnjački krugovi?

ESPI Da, upisom akademije dobio sam pristup znanju, ne samo u smislu onoga što smo učili ondje, nego i pristup knjižnicama, prostorima kulture, ljudima u kulturi, čitavom svijetu koji je obilježen čitanjem, razmišljanjem i stvaranjem ili maštanjem, i to mi je bilo najznačajnije. Faks je značajan, ali za mene je bilo bitno uhvatiti sve ovo od čega je on sačinjen i iz čega crpi sadržaj, formu i mogućnosti. Ja sam na dramaturgiju došao iz večernje škole, s rave partija i s ulice, tako da je za mene sama struktura predavanja bila nešto novo, neki prostor koji promišljam

kao formu, a tako mogu reći za sve drugo. I naravno ljudi koji su mi danas prijatelji, a koje sam zavolio ondje su mi značajni, slično brijemo i gušt je stvarati u tim okvirima. Umjetnički razvoj satkan je od svega navedenog. Ja sam se jako opirao dramskoj formi pri dolasku na faks, ali uvijek sam imao problema s pravilima i autoritetima (haha) pa to i nije čudno, a kasnije, kad su ta pravila olabavila, propisao sam. Fakultet sam gledao i kroz vlastito postavljanje prepreka koje trebam preskočiti, tako sam na MA studiju izabrao teoriju, ali samo zato što sam se zainatio samom sebi i jer mi je bilo uzbudljivo studirati nešto što mi je zaista zahtjevno. Od upisa kad sam brijao na scenarije i film, danas sam se više okrenuo dramskoj formi i dramaturgiji izvedbe, a na samom studiju sam se najviše bavio teorijom.

Umjetnički se nisam *razvio*, nego *nastao*, do akademije sam se pisanjem bavio kao odgovorom na neke situacije koje su mi obilježile djetinjstvo, ali nije mi to bilo ni u kakvom fokusu, nisam odrastao umjetnički niti sam išao na nekakve aktivnosti u kojima bih to razvijao. Provodio sam vrijeme na igralištu, vani i u klubovima. Tako da mogu govoriti o razvitku isključivo od upisa Akademije do danas.

IVANA Kolumnu si krenuo pisati s 25, a nedavno si napunio 30. Kako gledaš na tih 5 godina, i života i kolumne?

ESPI Užasno je zanimljivo kad nešto pišeš 5 godina, pa se teme o kojima pišeš mijenjaju u stvarnom životu. Recimo kad sam pisao o klasnoj tranziciji, meni se ta promjena stvarno dogodila. To pitanje kupnje stana, nešto što sam priželjkivao kroz kolumnu, ostvarilo se u trenutku dok je pišem. Ili recimo studij, završetak faksa, zaposlenje, sve neke stvari koje su mi egzistencijalno bile važne, a koje sam često spominjao u kolumni, promijenile su mi se u životu. Taj mi je protok vremena značajan, gledati kako se stvari mijenjaju,

16

17

neke na bolje, a sigurno i neke na gore, pogotovo one koje se tiču odnosa, što mi je u trenutku kad sam imao 25 bilo bitno, i još uvijek mi je bitno, a toga više nema. Ili tematske preokupacije u nekom trenutku, recimo rodna tranzicija, tad sam tek jako kratko bio u tranziciji, tik netom prije kolumne sam napravio operaciju. Dakle, bilo je puno promjena u životu o kojima sam pisao u samoj kolumni. A tematski mi se čini da sam se ispočetka puno više bavio odnosima prijateljstva, i u početku su kolumne i odnosi bili zbijeni u neke prostore, neke živote i svijet, a da se kasnije ta kolumna tematski više širila u nekom političkom smjeru ili društvenom, angažiranom.

PETAR Već sam taj čin rodne tranzicije još uvijek je dovoljno neuobičajen u ovom trenutku u društvu u kojem živimo, da nakon toga sve što pišeš na neki način ima dojam uobičajenosti, skoro pa normalizacije: to nešto što bi u životima drugih bila neka vrsta ekstravagantnosti, nešto na što se netko uvijek vraća (iako ti u svom životu i obitelji imaš dovoljno takvih momenata, apsolutno drugačijih iskustava od svih ljudi poznajem). Meni je pohvalno to da izbjegavaš egzotizaciju samoga sebe. Ono što mi se čini da daje kvalitetu svemu tomu, moment koji je i prije početka pisanja kolumni bio prisutan, to da se rodna tranzicija, zahvat, hormonske terapije, itd., kod tebe na neki pozitivan način normaliziraju, ne ističu se. Za nekoga manje umješnoga to bi bila oznaka na koju se čitavo vrijeme vraća, a kod tebe postoji život nakon tranzicije, koji je bogat, i zbog čega se ne mora na to cijelo vrijeme vraćati.

IVANA Zanimljivo mi je da je klasna tranzicija u tvojim kolumnama puno veći „bauk” i puno češće se na to referiraš nego na rodnu tranziciju.

ESPI Meni je klasna pozicija puno teža u životu nego to da sam trans osoba. Što god to podrazumijevalo.

Ne mislim da je tako svima iz zajednice, ali u mom životu jest. Mislim da sam zato u tranziciju krenuo tako kasno, nakon dvadesete, jer prije mi to nije bila preokupacija, nisam imao prostora baviti se time, morao sam se baviti egzistencijom. A što se tiče kolumni, mislim da je to vezano i za to kako si postavljam granice o čemu mogu pisati, da polazim od teme koja mi je u tom trenutku bliska ili me interesira, ili *shvaćam da je ne shvaćam*, a to se s tranzicijom dogodilo. U jednom trenutku kad sam imao pristup zdravstvenoj, društvenoj i pravnoj tranziciji, to mi nije više bila preokupacija, bar ne na način da želim stalno o tome govoriti. A što se tiče klasne tranzicije, to me malo više prati, još uvijek mi je to osobno važnija tema. Naravno da je to neki dio mog identiteta, ali ne mislim da je okosnica to da sam trans. To mi je kao što netko ima plavu kosu ili ima pjegice. Mislim da se to događa puno ljudi iz LGBT zajednice - tek kad si klasno osiguran, sigurne egzistencije i slobodan, možeš se baviti drugim stvarima.

IVANA Meni je, kad sam uređivala tvoje tekstove i kad smo dogovarali teme, bila zanimljiva činjenica da toliko otvoreno pišeš o osobnim iskustvima, odnosima, prošlosti itd., a čini mi se da si rodnu tranziciju spomenuo u samo jednom tekstu, samo se jednom direktno referiraš na to, u tekstu iz 2022. I tek si se u posljednjih nekoliko tekstova ponovno na to vratio. Što se u zajednici, politički, društveno, promijenilo da osjećaš potrebu sad direktnije to adresirati?

ESPI Jačanje antirodni pokreta u javnom prostoru: ako čujemo bilo što od desnice to je antirodni narativ koji portretira trans osobe kao monstrume koji će uništiti našu lijepu Hrvatsku. Shvatio sam da je to tema kojoj se želim vratiti i s kojom se želim baviti, i ako već imam prostor u kojem mogu govoriti o tome, da to i želim. Nije bilo primarno iz osobne motivacije

18

19

jer mislim da sam u privilegiranom položaju, dobio sam zdravstvenu skrb, ok živim, tako da nije išlo iz nedostajanja nečeg, nego iz društvene potrebe da nešto kažem. Naravno da i ja osjećam na svojoj koži antirodnu atmosferu, dobivam prijatnije smrću u inboxe i nije uvijek jednostavno bili autan i javno govoriti o trans identitetu. Osim toga, unutar zajednice se zaista jako osjeća ono što se događa u političko-društvenom prostoru, sve ono što smo maštali i čemu smo težili – bolja skrb, više prava, mogućnosti – sad je na pauzi i bavimo se “gašenjem požara”, osiguravanjem i zadržavanjem već teško stečenih prava i mogućnosti.

IVANA Knjiga započinje i završava kolumnama koje su u potpunosti posvećene prijateljima, važnosti prijateljstva, komune, bliskosti, ljudi koji su te oblikovali, a koji jesu ili nisu dio tvog života...

ESPI Prijateljstvo je najvažnija stvar u mom životu, i to je vrsta odluke, obitelji koju biraš kad se razvijaš. Mislim da su ove kolumne prije svega posveta prijateljstvima. Slušao sam o tome da prijateljstvo traje neko vrijeme pa svatko oformi svoju zajednicu (obitelj) i prijateljstva prestanu biti primarni odnosi, a meni se to nije promijenilo od djetinjstva do danas. Jako negujem prijateljstva i odnose koje imam, rijetko ih prekidam. Čak i odnose s ljudima s kojima sam se rastao u nekom periodu života još uvijek gledam kao prijateljske.

Mogu malo reći i o zajednici. Mislim da kad pripadaš nekoj zajednici, kao primjerice LGBT ili pogotovo ljudi s kvarta koji su iz nekih nenormativnih obitelji, onda jako puno ulažeš u prijateljstva, kad si dio zajednice bilo koje marginalne skupine. Zato što je to tvoja obitelj, mjesto prihvaćanja, podrške, ako hoćeš i sličnosti i iskustava koje dijelite. Kao što sam rekao “stavljam sve na prijateljstva” i to mi

je najvažnije, za odnose koje sam izabrao bih na kraj svijeta i tu sam beskompromisan.

PETAR Što ti pjesma *Jutro donosi kraj* znači?

ESPI Ta pjesma Vesne Pisarović podsjeća me na sve partije na kojima sam ikad bio jer se uvijek u nekom trenutku to pusti. I šta god tko slušao, uvijek će se bacit na koljena na tu pjesmu. A *Jutro donosi kraj* naslov je knjige jer mislim da su ove kolumne i život u dvadesetima obilježeni partijima, noćnim druženjima, ostajanjem budnim do jutro. *Jutro donosi kraj* se često dogodi kad se probudiš u krevetu i odjednom si sam i razmišljaš o svemu o čemu razmišljaju ljudi u dvadesetima, egzistencijalnim krizama, što dalje, što sa sobom, tko sam ja uopće... Još uvijek si postavljam neka od tih pitanja. Plus često su dvadesete usamljene godine, donose odvajanje od primarne obitelji, a još nismo stvorili novu. *Jutro donosi kraj* – zabave i zabljesnutosti svijetom koji si izgradio, a koji nužno ne daje odgovor na pitanja tko smo, što smo i gdje ćemo. Zato taj naslov.

IVANA *Jutro donosi kraj*, što je donio kraj dvadesetih?

ESPI Retinol na žlicu, treninge, prva trovanja alkoholom nakon srednje, prestanak pušenja, male najslade bebe prijatelja i prijateljica, prve ozbiljnije bolesti ljudi u generaciji, smrti roditelja ljudi oko mene, rasporede, rasporede i rasporede, planiranje unaprijed, kraj spontanosti, osvješčivanje tijela i njegova trajanja, pitanja o smrti i svakodnevnu svijest da se bližim drugom valu života. Ulaganje u namještaj i zdravlje, sistematske. Ali i neku vrstu slobode, neopterećenosti, prihvaćanja tko sam i zašto, nekako mi je najtočnije reći da mi je kraj dvadesetih donio da sam upoznao sebe, vidio tko sam do danas, što su bile reakcije na zbivanja, a što je karakter, i s tim se sad da raditi. I svakako granice, jasnoću što želim i zauzimanje za to.

Jutro donosi kraj

Vidimo se sutra, Milenijalče

Megi, Hani, Petri, Alji i Jeleni.

23

Ponekad, kad se svi nađemo u istom gradu, zatvaramo se u stan i pokušavamo nadoknaditi vrijeme, ono u tri kofera, na filmskim setovima, na unaprijed propalim pederskim dejtovima, u noćnim smjenama s plaćanjem na ruke, u obiteljskim kućama za blagdanskim stolom... Hvatamo svaki trenutak kad nismo bili zajedno, a tako smo si nedostajali. Popunjavamo rupe između whatsapp poruka, dugih mailova i rođendana na skajpu. Koliko god bili udaljeni, povezuju nas nesigurna radna mjesta, mamurna jutra, minusi na tekućim računima, afektivne odluke, nestabilne veze, jednaka želja za bliskošću i još mnogo toga što ne izgovaramo i ne imenujemo.

Uvijek govorim da mogu bilo gdje na svijetu otići i imat ću gdje prespavati, ali da odem bilo gdje potreban je novac, neka štednja ili veći honorar kad se posreći EU projekt. Odlasci prijatelja češći su od umiranja bliskih osoba, ali slično bole negdje iznutra i jednako se podnose s vremenom. Razliku čini reflektiranje tog podnošenja. Oni kojih više nema ne osjećaju naše izlječenje, smanjenu bol i pomirenost, a oni koji sele, sudjeluju u tom procesu. Na početku je teško, suočeni smo s novom situacijom u kojoj naš odnos, takav, nije postojao i pokušavamo ga održati u istoj dinamici. Kave i spavanja zamjenjujemo porukama i video pozivima, a produžene vikende i izlaske pretvaramo u posjete i zajedničke godišnje odmore.

*ajmo se molim te danas samo
pozdraviti s vidimo se sutra.*

ajmo.

i nikakva grljenja.

nikakva grljenja.

i bez drame.

Znamo da se sutra ne vidimo, ali svi odigravamo dogovorenu scenu. Prije odlaska sam joj pofarbao kosu da uštedi na vremenu i na frizeru jer vino još nismo popili i mora

dodatno platiti veliku prtljagu u avionu. Izlazi s torbom punom stvari, odjeće koje je u dolascima gubila po stanu, orahovca, cedevite i vegete, nagurat će ih u kofer. Zagrljaj je dug, bez gledanja u oči, rukom cilja kvaku da se ne osvrne i ne uhvati pogled nekoga od nas. Ostajemo sjediti u kratkoj tišini.

jebote meni je ovo preteško.

i meni.

pun mi je kurac skajpa i whatsapp i fejsa.

Kad živiš vani, moraš stvoriti obrambene mehanizme koji te čuvaju od plakanja u avionima; kad ti prijateljica živi vani, moraš naučiti da život ide dalje kad prođe check in. Moraš imati neograničene megabajte na mobitelu i debele živce kad si međusobno govorite teške i bitne stvari preko slušalica, a slika i zvuk blokiraju. Svaki put kad dođe u Hrvatsku, stvaramo izmišljenu komunu, pravimo se da je ona konstantna i zauvijek, ali svi potajice gledamo na kalendare između skrola i maila.

doći ću idući put na duže.

daj si pospoj!

probat ću bar na tri tjedna.

odgodit ću sve.

pliz.

Javljamo na fakultetima i poslovima da ništa ne stižemo, stišće nas sa svih strana, lažemo da smo bolesni, sve samo da se zatvorimo u kuću i ne izlazimo. Sve samo da komuna funkcionira. I onda uvijek pri ukrcaju šaljem poruke u grupne inboxe da je sve trajalo prekratko.

prestanite to pisat i ovako mi je teško.

*dobro iris jebote pa kad je proletjelo!
uskoro ću opet doć, moram ionako*

24

25

za dva mjeseca kod stomatologa.

zašto se tam ne prebaciš?

preskupo mi je.

Vraća se uvijek puna novonaučenih riječi i zaključuje da je ondje sad stvorila neki svoj mir. Vraća se bježeći, ali sigurna u taj bijeg. Priča nam o hrani koju jede, likovima koje jebe i poslovima koje neće dobiti. Gradovi u koje naši voljeni odlaze najčešće su oni u kojima su ljudi povremeno, na prekretnicama, pokušavajući zaraditi ili isfurati neku svoju spiku, na erasmusima, doktoratima ili EU projektima.

*kaj vi mislite da je meni tamo tak jebeno
pa ja se svaki put moram oprastati
od ljudi koje zavalim znajući da njih
devedeset posto više nikad neću vidjeti...
živim u tri kofera, trčim s jednog posla
na drugi, razmišljam na tri jezika...*

*bit će ti samo bolje, uvijek je tako na početku.
ma mene najviše živcira što svi misle da kad
si vani da ti je ono jebeno, nije to sam tak.*

ma ko to misli

*pa svi jebote, a većina volontira pa se
nada da će ostati raditi, svi briju na
različitost, a nitko nema za kruh jebote.*

*dobro tu nemamo ni za kruh,
a ni za različitosti.*

I nama to ponekad izgleda tako nedostižno i daleko, ali hrabro. Iris je u glavi izgubila jedan dio sebe, otišla je bez uloge koju je tu gradila cijeli život. To je, u ovom slučaju, namjerno rušenje kako bi se moglo izgraditi novo, nešto što ona izabere ili joj se samo nametne. Tako preuzima kontrolu nad svojim životom.

najviše me umara šta se stalno moram

*objašnjavati, definirati, predstavljati
i onda kad dođem tu rez - odjednom
nema toga... moram se prešaltati u glavi
na hrvatski i sve je nekako iskrenije.*

*pa da, zato ja uvijek kad želim nekome
reć da ga volim kažem na engleskom.*

*upravo to! potpuno je drugačije,
kao da oponašam nekoga.*

*ja se štitim jezikom kao da
imam nekog posrednika.*

Dolasci su rjeđi, Iris ima nove hobije, karte su skupe i manje prioritetne. Dolasci joj postaju emotivno sve naporniji. Govori nam što sve Zagreb nije, a grad u kojem živi jest i čini se kao da živi dva potpuno odvojena života.

kaj ključaš tak?

još uvijek ne vjerujem da sam tu.

jelda jebote, meni je kao da si hologram.

*da, uvijek mi treba par dana da se
prešaltam i da skužim jebote pa tu sam!*

To prešaltavanje postaje sve teže, u gradu u kojem živi to se događa tako spontano i jednostavno pri povratku, a ovdje prostor postaje sve ispunjeniji pričama i događajima u kojima ne sudjeluje i informacijama koje joj ne možemo reći preko video calla (nemamo živaca za blokiranje slike i gubljenje mreže) i čekamo da ih kažemo uživo. Pomirenost nam čini da stvari držimo u sebi i dinamika odnosa se mijenja, pijani pozivi u tri ujutro događaju se rijetko, samo onda kada u klubu puste neku našu pjesmu i daljina postaje neizdrživa.

*da vam budem iskrena, meni
je jučer bilo prečudno.*

zakaj?

26

27

*ne znam, sjedila sam i nekako
kao da ovo više nije moje.*

kaj zbog random ljudi?

ne, nego nekako, kao da više tu ne pripadam.

Na tulumu, nekom nama nebitnom, sjedi u kutu prostorije i promatra nas, ljude s kojima je dijelila sve, i odjednom joj se čini da su se kilometri preselili i u ovu sobu. Ne zna datum kad će opet doći i kilometri su se sad preselili i u svaku misao, postaje joj neizdrživo biti ovdje.

*ne mogu se vratiti, to bi mi
bilo kao odustajanje.*

pa ni nemoj. nisi sve tamo gradila bez razloga.

*znam, nekad mi samo dođe da
odjebem sve i samo dođem...*

*a jesi sretna, ono, sretnija nego
što ti nedostaje sve?*

*ne znam, fakat nemam pojma. ali
zanimljivo mi je, što me manje pomisao
da se vratim plaši, meni se više ostaje.
kao da sam sebi dokazala da mogu. bilo
bi mi najbolje da vas mogu sve utrpiti
kod sebe u stan i da smo zajedno.*

da, to bi bilo najbolje.

*najgore mi je što se manje čujemo i što
sam tako daleko, ne javljate mi stvari
jer sam tamo, a zanimaju me jednako.*

*istina, al to je normalno, ne znači
da si nam manje bitna, samo nam
nekad ljudi trebaju fizički.*

*meni se samo čini da je vama lakše
jer ste vi ostali zajedno.*

*s jedne strane da, ali s druge, ti imaš tamo
toliko novih mogućnosti, ljudi, pojava...*

imam da.

vidimo se sutra.

Dok se vrata zatvaraju, vidim još samo punu torbu stvari koje je ostavljala u dolascima po stanu i proizvoda koje tamo ne može kupiti. I onda, mjesecima kasnije, u nekom zagušljivom prostoru, u nekoj rupi od kluba, počne naša pjesma i izlazim telefonirati, hvatam signal, pristajem na blokiranje mreže, duge uspostave poziva i opet je sve kao prije.

mene ovo održava na životu.

i mene.

Poziv traje koliko nam signal dopušta. Prekida se slušalica naglo, nismo se stigli ni pozdraviti, sjetim se kako je u tri dana odlučila preseliti, kao da će ako još malo promisli odustati. Stavljam mobitel u džep i nastavljam plesati do iznemoglosti. Govorim si - ispleši to, proći će.

Kad se svi opet nađemo u istom gradu i zatvorimo se u neki stan govorit ću ti o svojem odlasku.

*Vidimo se sutra, Milenijalče,
jer uskoro svi dolazimo.*

Ma nemam ja para da plaćam neke shrinkove

...iliti kako zapostavljamo mentalno zdravlje

31 Osim što si krajem mjeseca uplaćujemo po stotku, kako tko ima, prelijevamo iz šupljeg u prazno, režemo si po par normabela iz table koja u ova vremena sve brže nestaje. Zapravo nitko od nas ne dobiva lijekove od svoje doktorice, uvijek ih nekako nabavimo, ja najčešće uzimam baki, a oni tko gdje stigne. Uz Covid godinu i potrese normabela je sve manje, a mi želimo spavati sve više.

Nedavno sam krenuo na terapiju kod nove terapeutkinje i čini mi se da je to prva koja mi odgovara, a osim toga, nisam pobjegao nakon deset sati kad je već vrijeme da počnemo i razgovarati.

U našoj komuni o terapiji imamo različita mišljenja, neki je samo hejtaju, neki nemaju novaca za nju, a neki odlaze i žele ekspresna rješenja za svoje glave. Usudio bih se reći da nitko nema zdrav odnos prema mentalnom zdravlju i odlascima na terapiju. Uvijek si kažem – ovaj put ćeš krenuti kad nije kaos i kad ne treba gasiti požar – ali to se naravno nikad ne dogodi, kao i s alergijama, uvijek se želim testirati u proljeće kad mi postaje nemoguće živjeti i svake godine mi govore da to moram raditi zimi, dođe zima, a ja zaboravim da sam ikad bio alergičan. Nisam ni s mentalnim zdravljem pametniji, krenem na terapiju kad su napadaji panike toliko jaki da mi ometaju svakodnevno funkcioniranje i kad postanem nemoguć i za sebe i za okolinu.

Sjedimo i pijemo kavu ili gin, kako tko, Iris je nekako posvuda u glavi, svaku minutu ima novu ideju o svojim planovima i razmišljanjima, Lazar pušta novu stvar od Lane i ne želi priznat da je loša jer je previše cijeni, a možda se i previše prepoznaje, Robi ulijeva gin u sebe i sluša nas dok skrola po mobitelu, zapravo čini mi se da nas uopće ne čuje.

imaš normića?

još par, kaj si sve zroko?

kaj si mi dao, tri i to od 0,5.

imam, daj škare.

e jebeno.

zakaj ti ne kreneš na terapiju?

ma daj pliz, bio jednom.

dobro jednom, kaj to znači?

*niš, nemam para i sve mi je to fejk, a i kaj
me sad jebeš, ak nemaš normića ne treba.*

kaj ti je fejk?

*pa ti psihijatri, točno znam zaš me pita
neš i sve uvijek okreće na tatu, mamu,
prve tri godine, a mene muči kaj tipa
nemam para, onak daj sjaši lik.*

*dobro buraz ne briju svi na
freuda ili ko već tak brije.*

*e ja sam se u svog zaljubila i onda
sam shvatila, Iris, eto, uvijek isto.*

ima smisla, kaj, to se događa.

*je, samo meni, pa kaj nemrem imat
zdrav odnos ni prema tome.*

*jebote ne nego ono neko te bezuvjetno
sluša i kao sve zna o tebi, normalno je to.*

*sam si reci da te sluša jer ga plaćaš
odmah buš se prestala vlažit.*

*dobro nije to sam razmjena ti
njemu pare, on tebi slušanje.*

*neg kaj je? kaj bi te slušao
da mu ne daješ pare?*

kad to tak gledaš ofc da hejtaš terapeute.

*vidi ti njega, ide par mjeseci na terapiju
odmah zagovornik zdravih bulja.*

*takav je on sa svime, dobro da nisi
zabrijao na herbalife pa da svi tu
moramo šejkove počet pit.*

*izliječit bulju je lako, pitaj me kako hehe.
e al bio je ful zgodan, jebote nikad*

32

33

nisam više brijala na svoju glavu.

ja nemrem ić kod muškog.

zaš, kakve veze ima?

*ne znam, tak ne mogu ni kod ženske
ginekologinje, čudno mi je to, uvijek sam
brijao da mi je svejedno, al fakat nije.*

Ponekad se počastimo normabelima i alkoholom, otupljenost te vrste je uvijek dobrodošla kao vikend zabava ili ekspresno rješenje kaosa u glavi. Sva su ta pijanstva, rokanja, emotivna prejedanja, ekstremna treniranja i pokušaji uvođenja reda u život štake koje funkcioniraju kad ih trebamo. I znam da je nemoguće jedan dan samo odlučiti da ćemo se tih štaka odreći, to uvijek završi s još ekstremnijim izlascima, kilometrima ili popisima. I ne, nije mi ideja u ovoj kolumni pisati o tome što je terapija i kako funkcionira, govorim iz vlastitog iskustva brijanja u glavi, zabrijavanja na ovo i ono, o tome kako ja uvijek moram biti nečim opsjednut, imati neki fokus i cilj. Odlazak na terapiju je, za mene, pokušaj da svoje ludosti i mehanizme ne zamijenim drugim ludostima, koje su ponekad bolje, ponekad gore, nego da ih pokušam micati sloj po sloj.

*ja sam išao kod nekog pravoslavnog
svećenika il tak nekog čudnog pričat pa mi je
dao neku vodu za čišćenje da pijem tri tjedna.*

hahah jesi platio to?

ma tipa 200 kuna.

i jesi pio?

*dva dana, eno je još stoji u
frižideru, već tri godine.*

*dobro kaj si ti zabrijao sve nas
okrenut na terapiju.*

*ne, sam kažem jer onak otić jednom niš ne
znači, ja sam morao íc deset godina kod
rendom ljudi da bi mi se neko svidio.*

jebote ti kao da ženu biraš.

*ma ne neg znaš da meni krcka u uhu kad
netko ima čudan glas, onda me to znalo
živcirat il ak nije dovoljno nježna il previše
zapisuje, al zapravo da, jebote imam
kriterije kao da ne znam šta tražim.*

zrokam normić i dobar sam.

ja zrokam lika i dobra sam.

s diplomom psihologa dapače.

odjebi.

znaš kaj pa di bi ja bio da sad počnem kopat.

*pa ne znam, nije da ja dođem, sjednem i
počnem pričat o svojim problemima.*

nego kaj radite?

*malo chillamo, pa pričamo pa
se otvorim pa prođe sat.*

eto, reko sam ti.

*pijem tu neko smeće od gina za 39 kn
kupljeno u dućanu na poniženju pa otkud
mi pare da plaćam neke shrinkove.*

Gledam ih i shvaćam da svi imamo neke svoje razloge zašto se ne bavimo sobom, ja sam recimo tip koji je uvijek kretao na terapiju jer više nisam mogao sam, a eto posljedično sam si zadao cilj, naučiti pričati o emocijama i sebi, biti blizak s ljudima, ali zaista blizak, suočiti se. No, lako je meni njima govoriti između gutljaja i pjesme kako je super da svi idemo

35 na terapiju, nije, terapija je olakšavajući proces jednako koliko i bolan, nisam jednom odustao jer mi je bilo previše, jer nisam mogao više biti u procesu suočavanja, jer ne mogu biti u situacijama koje me bole i bilo bi jadno da lažem da je to onako – dođeš, kažeš sve i bolje ti je. No, ono što znam i u što sam siguran je da je to prostor u kojem mogu iskušati stvari izvan životnog konteksta, isprobavati svoje reakcije, dijeljenje, iskrenost i da nema ništa bolje na svijetu nego kad shvatiš da si prevladao neki svoj strah, učinio mali korak, ustao iz kreveta, postavio granicu i zato bih htio da svi oni isto idu na terapiju i iskuse tu pobjedu.

*dobro, nakon tog u kojeg sam se zaljubila,
mene jedna žena spasila, kad sam prekinula
prijateljstvo s onom Lidijom, meni nikad ne bi
bile jasne stvari bez da sam išla na terapiju.*

tak i meni odnos sa starcima.

*ja brijem da starci trebaju kad se
rodimo, ma i prije, počet uz štednju
uplaćivat u "fond za terapiju".*

*jebote kak tog nema, ajmo to
penetrirat. ups patentirat.*

*pa debilu ko će ti unaprijed uplaćivat nešto
što je on sjebao, nismo mi ljudi takvi.*

*dobro, al da moraju, kao da
vedu to ko zakon.*

*je, pa će se ljevičari i desničari
posvađat oko toga šta je znanost,
a šta je vjera i kome idu pare.*

*vidiš da je ovaj svećeniku platio vodu 2 bulje.
i imam je već tri godine heheh.*

*ma meni sam treba da izađem i išćagam se.
i meni i da mogu sjest u golf i
popit jedan štrukani, dupli!*

*uzeli su nam cijeli život.
prestat ćemo bit mladi u svojim sobama.*

e to ti je rečenica života, stavi to u cv.
daj odjebi, kaj si ti freud il tko.

mene više boli kurac, nek se
zarazim, al ovo nije život.

pa da, kao super pazi na druge i na sebe,
peri ruke, a za šta, šta je ovo život, zabrijao
sam na kvinoju i heljdu gablec i sve je meni
jasno, nisam ja više normalan. dosta je
meni da budem dobar i ispravan za ovo
društvo, a šta meni treba to nikog ne boli k,
ja hoću reflektore, šljokice, parti jebote.

niko nije, ja sam jučer gledala slike s
inmusica i brijala si ajme kak je bilo
dobro i onda si mislim jadnice tu patiš
nad blatom i lošom glazbom, to sve
govori o tome kakav život živim.

Ima nešto čudno u odlasku na terapiju u vrijeme pandemije
i potresa, mislio sam da je sebično govoriti o tome kako se
osjećam kad je ljudima puno gore i kad je svima tako. Ni-
kad nisam bio otvoren prema raspravama o stvarima koje
ne možemo promijeniti, jednostavno nisam vidio smisla u
tome, ali nekoliko mjeseci nakon, shvaćam da nije uopće
pitanje možemo li stvari mijenjati ili ne, nego što mi osje-
ćamo i što meni to radi. Nemam odgovor na to pitanje, još
uvijek iskušavam dijalog, mogućnost dijaloga i dijeljenja,
a onda valjda odgovori sami dođu.

e ljudi, javio sam se nekom liku za terapiju.

ček fkt? kaj ti je bilo bed reć? ti
si baš poremećen.

ma ne neg ono, znaš mene, čekaj da
prvo odem, a vjerojatno neću.

jebote nije ni čudo da društvo stavlja
takvu stigmu na to kad ti nećeš meni
reć koji ti tu maltene prodajem

36

37

herbalife u psihologiji i terapiji.
daj si popij gina.

vidjet ću, možda sam to
afektivno sâm napravio.

a šta te potaknulo?

da te ne moram više žicat normiće điberu.

Kao što ja njima nikad ne govorim koliko ih volim (osim kad
se nasvegam ili preko poruke kao “vt” jer to valjda djeluje
usputno), tako i oni neke svoje stvari čuvaju za sebe, ali
ovaj period korone nam je donio veću otvorenost prema
mentalnom zdravlju i teme mentalnog zdravlja su polako
počele ulaziti u javni prostor. Izravno govoriti o emocijama
i dijeliti ih s drugima, to je cilj koji ću ispuniti do kraja ove
covid krize, a dalje - dalje ćemo vidjeti.

stalo mi je do vas, volim vas.

Sad se pravim da sam im to rekao, ali i dalje je ovo samo
tekst i dalje ovo djeluje usputno i zapravo nije nikakvo di-
jeljenje i izravnost, ovo je nešto poput prostorije u kojoj
sjedim sa svojom terapeutkinjom i isprobavam kako je kad
to nekom kažem, kad netko to čuje i kad nekome bude
drago.

kaj si zabrijao sad?

niš. samo sam vam htio reć kako se
osjećam i da želim da smo si zauvijek tu.

I ova rečenica je nešto što je malo manje “pravim se” jer se
zapravo bojim gubitka i htio bih unaprijed znati da će neki
odnosi trajati zauvijek i da se nećemo međusobno napu-
stiti i to su isto stvari koje sam naučio tek nedavno o sebi,
ono što nedostaje je biti spontan i sretan bez smišljanja
unaprijed scenarija gdje sve propada.

jebote potres.

daj izlazi šta stojiš.

38

primi ovo!

Izletavamo ispred zgrade, u šoku, grlimo se.

volim vas.

jebote usrala sam se.

i ja stari moj, bitno da smo dobro.

bit će sve dobro.

Razgovor se nastavlja i govorimo si sve ono što sam isprobavao na terapiji, potres je zapravo životno ugrožavajuća situacija, poput onog glupog pitanja u kojem te netko pita koga bi nazvao da pada avion, otkud znam, zašto da razmišljam što bih kad pada avion. Ali nakon potresa svi smo jako iskreni, kao da stvarno pada avion i zovemo ljude do kojih nam je najviše stalo.

E pa ja mislim da je terapija poput potresa, samo, srećom, nije po život opasna i u normalnim mirnim situacijama možemo naučiti govoriti ono što kažemo odmah nakon potresa, kad maknemo sve svoj granice.

*ajme zvučim ko ana bučević,
kaj sam ja zabrijao.*

tak ti i nova kolumna zvuči.

ajde odjebi odi plaćat vodu dve bulje.

I zašto ne iskoristiti još jedan mehanizam za kraj ove kolumne, onaj u kojem se sve okrene na zajebanciju i ironiju, onaj koji skida teret s riječi i teksta i ostavlja nas u smijehu i zajebanciji, onaj koji zapravo cijeli ovaj tekst čini manje iskrenim i važnim. Rukanje s napisanim ne ostavlja prostora tuđem prihvaćanju rečenog, zatvara mogućnost odbacivanja, povrjeđivanja i dijaloga, osim ako i sami ne shvaćate te stvari pa znate da je i ovo jedan od obrambenih mehanizama.

39

možda ti je baš taj zadnji pasus u kolumni početak rušenja mehanizama.

pa da, možda.

Jutro donosi kraj

41 Kolumne su nekad poput partija, nakon kojeg dolazi kraći after jer se nije razmišljalo i izašlo se u subotu, a ne petak. Jutro donosi raj, znali smo reći u trenutku kad nam se neko krpa na aftericu jer je to najdraži dio izlaska, jer se ekipa pigra po stanu, pleše i raskravljuje se po podovima i kreve-tima. Na afteru nestaju šljokice, rasvjeta i jaki basevi, ljudi oko mene postaju sjebani, sretni, razdražljivi... Po afteru se život poznaje.

Sklon sam ubijanju likova na kraju tekstova, ali ovo su ipak moji prijatelji pa ćemo ih pustiti da žive negdje izvan ovih redova i mojih isječaka iz vremena koje provodimo skupa. Danas sam odlučio da vas vodim na after, a onda vas svi napuštamo.

Stojimo ispred kluba, Robi se nabacuje nekom liku, Lazar si popravlja frizuru u ekran mobitela, Iris drži monologe ekipi koju to ne zanima, a ja ih snimam i stavljam storije.

ovaj lik ide s nama.

vidiš da te ne ferma.

joj daj skinuo bi me odmah.

jel mi se špljoštilo sve?

ne, uvijek ti je ista kosa.

daj šule za stori.

*butra gola u mom stanu, zove u 5 ujutro
moju staru u drugu državu, onda dolazi
ses na ekran, objašnjava staroj da se
niš nije dogodilo i da ne brije, a ne zna
engleski, staroj niš nije jasno, ko to radi,
kao kužim zabrijali ste, al nemreš mi mamu
zvat na afteru, i to još na video poziv da
vidi kak sam spigana, ma bolesnoće.*

U stanu smo se nas četvero zabili u kupaonicu jer nas živci-
ra ekipa koju smo pozvali, to je već postala tradicija. Robi
je napravio neke špagete i svi jedemo iz teče na rubu kade.
Iris je legla u kadu i slaže crte na ekranu mobitela, ja sni-

mam stori, a oni misle da se slikamo pa urlam načinu na koji se namještamo za sliku.

ko je ta ekipa uopće?

ne znam ovaj bolesnik ih je zvao.

ma to su neki filac brijači.

kak mi zvuči ovaj ton?

pjevaš iz grla.

ja sam bila diskriminirana u lezboru jer nisam lezba.

sereš.

mene jedan lik odjebao jer nisam vegan.

jazavci. jebote kak vi možete jest sad?

ljudi ovo su fakat loši geni, rokam se, a ne mršavim.

e ljudi ja ak umrem želim da to bude fešn multimedijalni spektakl, nikakva seljačija. nek moji dignu hipoteku na kuću i nemoj da svi dolaze nego samo na pozivnice.

koja glazba?

seal - crazy.

to nije fešn.

iss ta pjesma je svirala kad sam prvi put drkao s jednim frendom u osnovnjaku.

to su bili dani, danas nemreš sa strejt likovima drkat, odmah si gej.

pa ti jesi gej.

dobro, nije to sad bitno, al nemreš.

ja sam predebel da me primi ovaj bonkas.

to ti je jer si išao na folklor.

e ja ću dijete isto upisat na folklor pa nek putuje po svijetu.

koje dijete?

jel znate da vam je tata pederčina?

ko?

pa ta buduća djeca.

42

43

jedno će bit.

tebi se baš nekak guzica spljoštila.

daj nemoj mi to govorit, sve može bit u raspadu, al guzica mora bit top.

misliš bottom?

hahahaha. tako je.

ajmo se goli tuširat.

ajmo!

debilu pere me rodna disforija, ja neću.

pa možeš u majici.

mogu.

iss mrma i vruća voda.

jel imaš neke gaće da mi daš?

možeš moje bokse.

jebote fakat si smršavio.

ma još deset, petnaest.

kaj si ti bolestan?

buraz imaš poremećaj.

ne, nego neću da si mogu salo rastegnut ovak.

ja imam 60 kila pa mogu.

dobro, ja ne želim to.

fakat si zabrijao.

nisam nego neću bit ružan.

ja bi trebao malo, fakat sam debel.

nisi, da jesi ne bi se družili.

kaj si sad i fatfobičan?

pa gle, shvatio sam da se s debelim ljudima

i ja debljam, nije to suluda teorija, nikad

me ne zovu tipa na Sljeme il na trening,

uvijek na neki burger il na sranja.

fakat si fatfobičan.

radio sam na terapiji to, nisam,

samo me strah da ne budem

debel. uvijek sam bio debel.

nisi, imao si malo viška.

mama me zvala buncek otkad znam za sebe.

je, masu slatko.

e to je poremećaj.

odjebi.

I tako uvijek saznamo nešto novo jedni o drugima, koliko god bliski bili. Na afteru shvaćam da ljudi uvijek imaju neke granice, neke tajne, nešto samo svoje. Naravno, znao sam to i prije, ali ne o svojim najbližima, u našoj komuni si sve govorimo. Osim boli, osim trauma, osim svega. Neispavani, zabijeni u kupaonu postajemo iskreni, sve se nekako kaže, pleše se kako god noge naredile i sjajimo. Postoji neka čudna vrsta pomirenosti u umoru.

to nije fer, mene to živcira, meni koji sam mršav svi mogu uvijek govorit ajme kak si mršav, a kad je netko debel, ne daj bože da to kažeš, to je tak licemjerno.

to nije isto, cijeli mejnstrim njeguje mršavost. pa ja ne njegujem.

ti si kao mršavi peder puno bolje prihvaćen nego ja kao debeli. je, zato ti jebeš stalno, a ja brijem na grindru. daj dosta samosažaljevnja, nareži to.

I zapravo smo svi iskompleksirani, težimo nekoj slici tijela koju promatramo u reklamama, na jumbo plakatima i u modnoj industriji. Smanjujemo unos kalorija, povraćamo, odlazimo na treninge, isprobavamo čudnovate dijete, a nikad nećemo bit zadovoljni jer nije stvar u promjeni nego u prihvaćanju.

ja bih htjela da afteri traju zauvijek.

to je slatko, buncek. 44

ma dobro, i ja se znam izrigat ak se najedem, šta sad.

ajde ne osuđuj buncek.

45 nekak, ne znam, sve je tako bolje.

kad si nasvegana ko kraljica. ne, nego nekak vrijeme stane, nemam nikakve obaveze prema svijetu, nitko me ne jebe, samo ova kupaona i vas trojica. meni je to život.

mene opere teška grižnja savjesti uvijek nakon partijanja.

zakaj?

šta ja znam, kao da sam si oduzeo od života. ti si žešći brijač, daješ si, ne oduzimaš. fakat te uzeo ovaj nametnuti kurac od života.

da me bar kurac uzeo.

ne neg jebote zabava, pa neću živjet da bi radio i radit da bi živio, za šta ono.

naravno da ne, sam imam osjećaj da sam prerastao ovo.

joj kaj je tebe opralo sad jebote.

čovjek ne smije bit iskren, odmah ne smijem niš reć.

ne nego tebe uvijek opere deprica od koksa.

to je istina.

daj pusti vruću vodu.

ajde jedan stori.

daj čekaj da si trbuh prekrijem.

kakvo dno ta ekipa u dnevnom sluša.

briju na parti schranz puštaju, jebote to sam slušao kad sam tek kretao.

pa i oni.

ja sam imao 13.

brijem da ti bježiš od nečega.

ko?

pa ti, after je samo bijeg.

od čega?

šta ja znam, dana, početka.

ajme top su mi ove tvoje pametan sam brije.

govorim iz vlastitog iskustva. 46
ne upisuj ta sranja u mene.
ne upisujem, dobro, ja mislim
da mi je ovo bijeg.
od čega?
samoće. parti koji traje zauvijek. ja sam
znao ostajati danima na afterima samo
da ne moram bit sam sa sobom.
svi smo.
realno, after služi da te sve prestane
prat i da možeš doma spavat.
meni ne. meni je ovo top. ne bježim
nigdje, dolazim i uživam.
ti si uvijek super, tebi je uvijek jebeno.
ma vi sam previše brijete, samo
se jebote zabavljamo.
ja sam devedeset posto tih afterica
proveo promatrajući rendom ekipu s
kojom brijem i pitajući se jebote kaj
ja radim tu i koji je meni kurac.
dobro ti si uvijek bio lik koji previše
razmišlja, ja sam shvatim da sam
spigan i da moram stat s rokanjem.
sjećam se kad su mi se roditelji rastajali, ja
sam trčao na tu partijanu kao da mi je zadnje,
najlakše ti je pojest čvoner i bacit čagu, stari
niš to ne rješava, sutra si u još većem kurcu,
spigan i od života i od partija i svega u sebi.
pa isplesat tjedan, to sam si ja uvijek
govorila, idem isplesat tjedan.
ma sam si mislim da sam ko klinac
mogao imat zdravije ispušne ventile.
koje? možda se tad pričalo o mentalnom
zdravlju? ili o lgbt zajednici i šta prolazimo?
daj oprost malom sebi te stvari više.
da, ti si fakat prestrog prema sebi.

47 ja sam sebi rekao robi, ti ne moraš ništa
i sve što si sjebao kao klinac nisi kriv.
joj daj to me najviše živcira, ta djeca nikad
nisu kriva, di je tu preuzimanje odgovornosti?
pa ne znači da ak si klinac da si degenerik
koji ne zna odlučiti šta je okej šta nije.
ne možeš donositi uvijek dobre
odluke, pogotovo kao klinac.

Ovo je after u kojem ljudi shvate da se život neće sam po-
složiti, da treba nešto poduzet, pokrenut se. Još uvijek ne
znam ima li to smisla, za šta se mi borimo i koji su to naši
ciljevi, ali krećemo se, shvaćamo, padamo, rastemo i pri-
stajemo na neku vrstu rutina, mogućnosti, izgradnje i pri-
hvatanja.

Iris je malo nakon ovoga iselila u drugu državu, Lazar se na-
pokon zaljubio i prepustio tome, ja sam krenuo na terapiju,
a Robi i dalje pluta po afterima, ali na njih nismo pozvani,
viđamo se još samo na Božiće i druge nama važne datume
na koje smo preusamljeni da bi bili udaljeni.

prijavila sam se na neki job vani. koji kurac?
kak misliš? ne znam ništa još.
kao for real? pa da, platim stan i nemam za jest.
ma ti i tvoje afektivne odluke. ma ikad odeš, obećaj da ćeš za
praznike, žičbo i novu bit s nama.
obećajem. na terapiji sam baš radio ovo.
šta? pa to da smo bliski, a nikad
si ništa ne govorimo.

neki dan sam se prijavila!

48

*ma nije stvar u tome, samo
smo nekak čudno bliski.*

dobro ja se viđam s nekim.

ti?

da, ja.

neš ozbiljno?

pa ne bi on govorio da nije!

ajde, ajde, ne brzajte.

*ma vi ste svi otišli u kurac,
postali ste sladoledari.*

šta?

*ma znaš onu ekipu kaj hodaju gradom i jedu
sladoled, dosadni su, s noge na nogu.*

vječni partijaneru.

ja sam vječni plesač!

daj pojačaj tu ziku.

odi po bunde.

ovo je zadnji after.

onda nikad neće prestat.

jutro donosi kraj.

OnlyFans DifferentChance

51 Vrijeme smo drugačije mjerili od naših vršnjaka koji su ga imali napretek, za predavanja i zabavu, studiranje i mamurluke. Ponekad mi se čini da sam ih izabrao po klasnoj osnovi jer smo slični, jurimo uvijek i svugdje i jednako smo umorni. Uvijek mi je bilo fejk brijati s ekipom koja ne skuplja dvadesetice kad kombiniramo koks ili u pauzi na faksu ide ručati u neki hoh restoran. Mi smo trčali u menzu i jeli šalšu s tjesteninom, deset kuna i dobar si, a ovo uvijek uzimaš za petsto jer je sto eura previše. Zbog kupovine u secondhand dućanima o nama briju kao o ekološki osviještenima, a opijanje na javnim površinama nam je donijelo titulu HNK hipstera. Iris se sad opija na nekoj plaži u Valenciji, a Robi, Lazar i ja pijemo bambuču ustaškog Zlatnog pana na Lazarevom balkonu. Robi je svratio samo na čašu, ali je, nakon što je srušio pola stola s onim glomaznim Glovo ruksakom, odlučio odjebat ostatak smjene. Ja držim online predavanje upaljeno na slušalicama, a paralelno gledam u poslovni mobitel call centra jer sam zapravo na poslu.

*jel se vama čini da se mi družimo
jer smo siromašni?*

je, sigurno zato.

*pa meni čak da, mislim, ne samo zato,
al to je neka selekcija na početku.*

kak misliš selekcija?

*kak ne kužiš pa neću se sigurno družiti
s nekim čiji lifestyle ne mogu pratiti.*

*da, realno smo se zapili prvi put
jer ni ja ni ti nismo imali za upad na
brucošijadu pa smo ispred brijali.
meni to ne igra ulogu.*

kad nas ti financiraš.

*moji starci nas financiraju, a ne ja.
boli tebe kurac, ti ništa nisi morao raditi.*

zato mi je sad životopis prazan.

kaj ti oćeš da te žalimo jer nisi radio? jebote.

ne, neg ne vidim kaj je to bed takav.

pa recimo ja sam pola faksa odradio

za prolaz jer nisam imao za stanarinu.

umoran sam bio cijele dane, trči tamo,

trči tu, a na kraju mjeseca ništa, kurčina.

i jer si se napušavao.

kaj si takav šupak?

privilegiran je i ne kuži to. srećom pa

nije i ovaj put inzistirao na limenkama.

dobro buraz ova dvolitrarka fkt ishlapi

pa je nemrem pit, a i jebote kaj vi oćete

da se ubijem jer su mi roditelji omogućili

normalan život i da se bičujem, evo ne znam.

debilu ne nego imaj empatije, nitko

ne kaže da se moraš tu posipat

pepelom, hvala kurcu da imaš stan.

ja se u zadnje vrijeme stalno osjećam loše

jer nešto imam ili ne moram, svuda oko mene

neki aktivisti šta sude one koji imaju di živjeti,

a sve kao za jednakost i da svatko ima gdje

spavati, je kurac, a čim saznaju da imaš stan

odmah si ljevičar iz centra s nekretninama.

pa ti i jesi ljevičar iz centra

s nekretninama haha.

jednom nekretninom, koja nije ni na meni.

a nisi ni ljevičar.

danas si uspio tek kad kupiš stan.

evo, ja ga imam pa sam dno bez perspektive.

i onda ga plaćaš do smrti i kao cijeli

život čekaš da otplatiš taj kredit.

nikad neću uzet kredit.

pa ni nemreš kao freelancer,

kaj si ti zabrijavaš url.

Slušam ih i shvaćam da je fakat sve što ja želim od života

52

53

imati vlastiti stan, a najveći mi je strah da ću završiti na ulici. Stalno slušam savjete i komentare da se za umjetnost treba potruditi, biti gladan, čekati, imati strpljenja, raditi to iz gušta ili osobne potrebe, a ja sve više mislim da se time mogu baviti samo ljudi koji su nešto naslijedili ili imaju gdje biti bez obzira na sve. Kakav je to posao u kojem te se uvjetuje za dobrobit društva, a mali honorari se opravdavaju time da je to što radiš uvijek neka prilika, uvijek neki društveni rad? A onda, ako slučajno nemaš što jesti pa odlučiš pisati sapunice, prodao si se i radiš površne stvari. Neki sam dan stajao kraj menze i provjeravao bankomat - ništa - e pa taj ništa je osjetio bilo tko tko je radio u kulturi, uvijek se čeka, uvijek ti je neugodno moliti za vlastiti zarađeni novac i pomislio sam, jebeš to, pa ko ovako živi, šta da sutra imam dijete ili šta ja znam šta, da hoću otići negdje na vikend, kaj je autobusna karta jebe-ni luksuz. Činjenica da pišem ovu kolumnu i radim neke stvari u struci me već stavljaju u privilegiraniju poziciju od puno mojih kolega i kolegica, a ni ovo nije život koji donosi ikakvu sigurnost. Martek je na nekoj tribini na koju sam banuo rekao da prije umjetnosti treba nešto raditi, recimo voziti tramvaj, a ja se slažem, ali ne zbog inspiracije, iskustva il čega, nego zato što prije umjetnosti moraš jest, grijat se i imat šta obući.

Kad si iz radničke klase umjetnost je uvijek dodatan posao, hobi, aktivnost, a ne životni poziv ili posao od kojeg se lagodno živi kako mnogi vole tvrditi. Tako sam ja bio pizza boy, dostavljač, uredski radnik u osiguravajućoj kući, konobar, pomoćni kuhar, Unicef halter, promotor, peraja u noćnom klubu, diler, bejbisiter i još štošta, stalno se mijenjalo ono što radim, ali hobi je ostajao isti. Umjetnost kao moj stalni hobi. Sjećam se kad sam upisao ADU, to nije bio čaroban upis o kakvom sam slušao, čekanje liste, opijanje i slavlje, pogledao sam listu i otišao raditi u neki kvartovski birc u kojem sam bio zaposlen (naravno bez prijave i s isplatom na ruke), i dok su gazda i prijatelji imali šovini-

stičke fore i slušali Tompsona, ja sam umirao od želje da potrčim od veselja, ali nisam, točio sam duple peline i pisao u tekicu šta je ustašijadija popila. Većina mog studija je izgledala tako, a i kasnije, kad sam počeo raditi u struci, nisam osjetio da je pisanje prestalo biti hobi.

zajebi ti ovo sve, ja ću upisat neki tečaj.

*koji je meni kurac bio da studiram ovo,
trebao sam slušat svoje kad su me
uvjeravali da nema kruha od umjetnosti.*

*a znaš kaj, ne znam baš da treba odustati
od svega jer nemaš istu početnu
poziciju kao drugi kolege, to mi je isto
jadno, onda ajmo svi ostat siromašni i
mislit da se bez para ništa ne može.*

*gle mene, imam para, stan, a filmovi
su mi dno, to ništa ne znači, ak si
loš si loš, nema tu pomoći.*

briješ da si loš?

*kaj ja znam, upisao sam jer mi se moglo,
jer sam maštao da ću stvarati super
stvari, a na kraju dana ništa, reklame,
spotovi i bok, jedan dugi u karijeri ak ti
prođe na havcu i to je to, ako je slučajno
loš onda si umro u tom svijetu.*

*a i danas najviše ekipe kaj radi oko
nas nije da je imalo para ne znam
kakvih, iz manjih mjesta su svi došli tu
i isto tak živjeli u domu il najmu.*

ma ko na adu nema para?

pa ima ih par koje ja znam.

možeš ih na prste ruke nabrojat.

istina.

Slušam nas i osjećam ponos jer beskompromisno radimo stvari do kojih nam je stalo, osim Lazara koji priča o tome

54

55

da ne radi ništa, a oduvijek je i htio raditi reklame. Ako nisi projekt svojih roditelja i ne naučiš se na luksuz u struci, imaš određenu slobodu koja je plodna za hobije i procese. Ne moraš nikome za šankom lizat dupe i glumit divljenje samo zato da te primi u neki ansambl ili na neki projekt, ne nadaš se ničemu i svaki projekt je veselje. Politički se ne prilagođavamo institucijama i direktoricama i spavamo, često i na nogama, ali pravedno i bez grižnje savjesti, mislim da mi je to najdraži dio siromaštva.

*opet, ima nešto u tome da nemamo kaj
izgubit, nekak, sam rokaš svoje i radiš,
nitko te ne jebe, nitko nije ulagao u
tebe, nitko se nije ničemu nadao i onda
je sve neko iznenađenje, uspjeh.*

*a da, brijem da bi mi bilo presjebano da imam
neke bogate starce koji ulažu u mene kao da
sam dionica pa me jebu oko svake odluke.*

*no, ko moji, sve šta napravim je sranje jer
zašto nije ovaj festival pao il onaj, brate
uključeniji su u taj svijet od mene.*

moja stara brijem ne zna kaj je festival.

boli nas tuki, isfurat ćemo neš svoje.

*ja ću onlyfans počet rokat, kaj,
stignem uz faks, a imam za hranu.*

*e pa to smo mi brijali, naručiš gaće na ebayu
i čarape, nosiš i prodaješ ekipi na netu.*

*kaj nije neka fora da pišeš koliko ih
nosiš i što je duže je veća cijena?*

*urlam, doslovno se ne pereš i
štediš vodu da bi zaradio.*

*se sjećaš kak smo uzimali na faksu
wc papir kad nismo imali para?*

a ne, opustošio sam im zalihe.

*ionak mrzim te bogate debile,
kurca oni ne kuže.*

*meni se čini da smo i mi doživjeli
neku klasnu tranziciju.*

56

*ti sigurno jesi pa pogle se, cijeli studij
si radio po birtijetinama i jebao se s
poslovima, a sad pišeš, rokaš probe i
radiš u struci, a imaš i macbook.*

*jebote da, imam macbook, postali
smo ti ljudi, iss idem odmah stavit neš
preko te jabuke da se ne sramotim.*

tak buš jednom imao i stan.

*da, makar u kući, bilo što, il one
kontejnere, znaš kakav je to top.*

*bottom totalni, za to fkt
možeš nekad uštedjeti.*

al nemam di staviti.

*sjebano da, da bar možemo kupit skupa
livadu neku i skombat te kontejnere.*

zakaj ne, to mi se čini kao jedina opcija.

*il zaskvotat neki stan, zgradu
nešto pa sherat s ekipom.*

*ne da mi se to, onda moram
bit politički aktivan.*

Imati nešto svoje, nešto neotuđivo, nešto za mirovinu i lagodan san, to želimo. Makar kontejner, komad zemlje, dvadeset kvadrata, bilo što. A dok ne smislimo kako do toga doći, morat ćemo šljakati za kruh, prijavljivati se na poslove, od njih odustajati jer je umjetnost važnija, onda se zbog toga kajati i tako ukруг. Možda dok smo mi živi kultura postane jednako bitna pa prestane biti hobi ili odricanje. Možda studenti i studentice prestanu biti jeftina radna snaga i stipendije postanu dovoljne za život. Možda svi zajedno odselimo negdje gdje nitko nema svoj stan pa nam to prestane bit fokus, a možda ništa od ničega.

Ja bih nam ipak htio, makar u ovoj kolumni, neki zajednički stan, livadu, kontejner, nešto samo naše.

Vlasnički list ili o klasnoj tranziciji

*Miri, Marku, Uni, Talii, Luiži, Matei, Isadori, Megi,
Martini, Nataši, baki, glupsu, lupsu, ekipi iz šarenog
ureda i svima koji su nas slušali mjesecima i koji su
nam pomagali kroz cijeli proces, oprostite na smaranju
i hvala vam, bez vas ovo ne bi bilo nikad moguće.*

59

Zidovi su puni mogućnosti. Dođe nam da uzmemo čekić i zabijemo tisuću čavlića po čitavom stanu, prvi put to možemo bez da pitamo, da zovemo i molimo najmodavce da okačimo svoje slike u njihovu imovinu, da svoju privremenost sakrijemo ispunjavanjem prostora. Zidovi su znak omeđenosti, pripadanja, meni znače sigurnost. Sve nam je nekako nestvarno, uzeli smo ključ i došli u prazan stan, lažem, u stan u kojem je namještaj iz izloga, ružan i negdje daleko od nas moderan. Kao da se igramo odraslih ljudi, zima nam je i ne znamo upaliti plinsku peć, pravimo se da je okej, pivo će zagrijati tijela. Stojimo na sredini dnevne sobe, prostorije u kojoj će jednom neko dijete prohodati ili ćemo svi skupa ležati nakon popodnevnog ručka, bez da netko zove stanodavku zbog gostiju i vode koja se plaća po prijavljenom članu.

Trenutak prije donošenja stvari je magičan, Lazar, Iris i Robi otvaraju ladice, pregledavaju svaki kutak stana, i maštamo, puno maštamo. Iris predlaže boje koje moraju dominirati, Robi i Lazar se rugaju njezinom ukusu, a ja se prvi put osjećam kao da sam pobijedio svoje djetinjstvo, svoj klasni predznak i svoje strahove. Kupili smo stan.

ovo je najbolji stan na svijetu.

topčina jebote topčina.

ma ne može bolje od ovoga.

*a da, jedino balkon, al birali
smo lokaciju ili balkon.*

*kaj će nam balkon. gle soba i dnevni, kaj će
ti više. sjeti se da ste živjeli u 15 kvadrata
par mjeseci pa u 30, ovo je onak vila.*

45 kvadrata, a izgleda masu veće.

ja bi probio tu još jedan prozor.

ma neće ti dat to.

nema veze.

potres sve ok jelda?

da, gle, kad imaš kredu do 85k eura nemreš

imat i lokaciju i novogradnju i balkon.

naravno, al jebeno ste spustili cijenu.

gle, meni je ekipa govorila nemoj staru

zgradu, nemoj ovo, nemoj ono, al za

ove pare, kaj sam mogao jebote, kupio

bih šupu samo da imam nešto .

ja uopće ne mogu vjerovati da je ovo stvarno.

znači gle ovo, ovak kuhinju treba poфарbat

i tu u dnevni isto bar detalji ove crvene.

ajme iris dno, kakva je to boja,

sori, al fakat je ružno.

daj ne seri, uopće nije.

jebote možemo kaj očemo.

doslovno. mogu onak u stan stavit

sedam pasa i ne smije mi nitko srat.

nitko jebote.

koliko je rata ono?

2600 cca.

ništa jebote.

ma gle, super. i da sve propadne, nekak

si mislim, uvijek moraš imat za stanarinu,

moraš negdje živjeti, a ovo, jebiga, uvijek

moгу iznajmit i živjet u skvotu ak neću imat

para, ne mogu sad i o tome razmišljat, al

onak, ako sve bude okej, moći ću s pedeset

raditi samo projekte koje ja želim i imat ću

gdje živjet, i vi svi, nećemo bit beskućnici.

ma daj koji beskućnici.

ja isto imam taj strah.

a dobro, nas dvoje smo dobili stanove, kužim.

da, meni je to ogroman strah cijelo

vrijeme bio, jebote ja mogu sutra

bit na cesti, nemam se di vratiti.

i gle nas jebote, imamo stan!

imamo ga!

na trideset godina, ali je tu.

60

61

Podstanarstvo je bilo svakakvo. Prije tranzicije sam uvijek živio s frendicom, tako smo nazivali svoju lezbijsku vezu kad smo tražili stan. Imali smo novaca isključivo za garsonjere pa smo spajali krevete kad smo bile sigurne da stanodavac neće samo banuti u posjetu bez najave, često bi nam govorili za stanove koje smo zvali da su oni za parove ili je u samom oglasu već pisalo da je za jednu osobu, par ili (puno rjeđe) frendice. Ne mogu zamisliti kako je gej paru koji ne spada ni u jednu kategoriju. Stanovi u najmu su nas naučili da sve stvari držimo u dva kofera, da uvijek moramo moći otići bez otkaznog roka, u jednom vikendu, da se stanovi prodaju preko noći, i jednako brzo raste stanarina bez najave na vrijeme i da svi imaju rodbinu koja baš sad dolazi na fakultet u Zagreb.

Kad sam dozezao vrhunac svog puberteta, nismo imali gdje živjeti i bili smo primorani provaliti u gradski stan iz kojeg su nas izbacili prije nego je prošlo nekoliko dana: pravilo je da, ako te uhvate odmah, nemaš šanse ostati, ali ako si nekoliko dana unutra trebaju sudsko rješenje za deložaciju, a to zna dugo trajati i imaš vremena za smišljat plan dalje.

Sjećam se jer nitko nije mogao izlaziti i ulaziti da nas ne otkriju. Susjedi su, normalna stvar, nazvali policiju i prije nego smo mogli maštati, i jutro smo već bili dočekali na ulici.

U svojoj sam užoj obitelji imao blisku osobu koja je svoju smrt doživjela u cimerskom stanu u Njemačkoj u kojoj je radila kao čistačica i u pedeset i nekoj godini si nije mogla priuštiti umrijeti ondje gdje je željela, na ulicama gdje je prohodala i među ljudima s kojima je dijelila život i mladost. Tad sam odlučio da ću ja izabrati mjesto gdje će me obilaziti palijativna skrb i gdje ću okačiti na zidove sve što ja poželim, kako god život izgledao, što god za to morao učiniti. Kupnja stana je za mene klasni skok, nestvaran događaj, ispunjenje sna, mogućnost da moj život ne bude poput života mojih roditelja.

koje vam je najgore iskustvo najma? ja se
sjećam kad mi je lik neki stariji iznajmio stan
i kad sam se vraćala iz noćne je frajer bio
u mom stanu, znači umrla sam od straha.
pozvala sam policiju, ali naravno da nisam
bila prijavljena i nije bilo osnove nikakve
za išta, pokupila sam stvari i otišla.

meni je najgore zbog mačke, ne
mogu jednostavno naći stan, a ak se
posreći ga je već netko iznajmio.

i definitivno to kaj sam peder, znači
to je pakao, ako ćeš s likom na stan,
zaboravi ak nije neko koga znaš.

ja sam bio u strahu zbog osobne, nisam
promijenio oznaku u dokumentima i onda
sam strepio da će skužiti da sam trans.

urlam pa dovoljno je da te guglaju.

a dobro jebote, al mi je to stresno.
cimerstva su isto pakao.

nije uvijek, ja sam predivne
frendove upoznala tak.

true.

jebote vi ste se selili 7 puta u koroni kaj ne?

ó, znam jer sam teglio te kurčeve
knjige, uvijek zadnji kat bez lifta.

e, ovo je zadnji put.

kreditu hvala.

iss sad možeš kupovat sve knjige
ikad, nema više selidbe.

tako je! onak, bilo šta i sve kaj
staviš u stan ti ostane.

ajmo se slikat za instač.

ajde, čekaj, stavit ću tam mob.

ne daj ti primi mob.

neću, to uvijek radite i onda moja
faca, koja je ionak velika, izgleda

62

63

najveće, stari moj ko bundeva.

dobro stavi tam.

ajde.

daj se nasmij, kupio si stan,
nismo na karminama.

dobro jebote, nestvarno mi je, još uvijek
sam u strahu da će nešto propast.

ti si idiot.

evo ide opis, espač nam je kupio stan.

nemoj to pisat.

zakaj koji ti je, stavi i hešeg napokon doma.

neću daj ljudi, sam stavi i
može emotikon ključa.

čeg je tebe strah?

nije me strah nego me sram, bed mi je.

zašto?

pa jer imam grižnju savjesti.

joj ne seri, ponašao si se ko agent
za nekretnine mjesecima.

doslovno, skoro ti je veza propala
zbog traženja stana.

a to moraš bit u tome.

ja sam sretan šta ćeš ti opet bit normalan,
jebote nismo se vidjeli minutu da ti nisi
njuškalo gledao ili pričao o tome.

nije istina, rekao sam ljudima, al ne želim
svima to reć. znaš kaj je, nekak se osjećam
kao da sam dobio na lotu, možda jer radim
u ngo i jer sam trans, ne znam, masu trans
ljudi nema za hormone, a ja sam kupio stan.

idiote kupio si stan na kredit, nije da
si u kešu iskeširao i sad si baja.

pa i da je u kešu kaj sad, zakaj bi ti bilo bed.

ne znam, ne mogu to objasniti. kao da
nisam zaslužio da se baš meni od svih
to dogodi. nemoj pisat to na sliku.

*dobro neću, al gle, ti si se bogami naradio
za to, pa nije tebi nitko to poklonio.*

*ja to kužim robi, ali i drugi se narade
pa nisu kreditno sposobni.*

*ajme opet ti, prestani više, jel možeš sam
biti sretan? koji je tebi kurac ono.*

*istina, ajde malo pusti svoje brije, odi na
terapiju i rješavaj sliku dobrog čovjeka
i pravednost, a sad nas pusti da se
slikamo ko ljudi i imamo jebenu objavu.*

Izlazak iz siromaštva mi se dogodio naglo, prvi put u životu ne moram kalkulirati s tjesteninom i pasatom, imam za račune i teretanu, prvi put nisam siromašan i ne znam kako da se osjećam u vezi toga. Toliko me strah izjeda. Strah da će sve to samo nestati, da ću se sutra probuditi i opet biti siromašan, da neću imati za kruh, i zato ne mogu prestati raditi, prihvaćam sve što mi se nudi, od 8 do 16 sam na jednom poslu, onda od 16 do 23 radim projektne poslove i to me drži sigurnim, ali sam umoran, premoren, kao i većina moje generacije, a sve za neku sigurnost, za borbu protiv propasti koja je u našim glavama konstantno tu. I moj sram, moja grižnja savjesti, tu su jer sam prvi u obitelji koji je kupio neku nekretninu i jer sam mislio da kao trans osoba ne zaslužujem više od onog što mi je egzistencijalno potrebno, iako racionalno znam da to nije tako. Moj uuguljivi vlasnički list, moj identitet koji se počeo mijenjati, a ja ga ne znam uzemljiti i moje mjesto otkuda dolazim mi svakodnevno stoje u glavi, kao podsjetnik da je sve moguće, ali i kao najveći osjećaj izdaje svoje klase, svog siromaštva i svoje jednakosti s drugima s kojima sam odrastao. Sve sam ih izdao.

Ipak, kad me ta obuzimanja napuste, sretan sam, veselim se zidovima na koje mogu stavljati što god poželim i sigurnosti vlastite sobe. Ta magija, mogućnost da sami izaberemo gdje ćemo zaspati ili umrijeti, trebale bi biti svačije pravo.

64

65

*stavi sliku i napiši da smo kupili stan.
moram se odmaknuti od tih svojih brija.*

pa no. za stan.

za stan.

za klasnu tranziciju!

Nitko nije znao plesat kao Mirza

*Mirzi,
za našu zadnju klupu, popers na hodniku i noćne
buseve u kojima smo sanjali da idemo negdje daleko,
daleko od svih i svega.*

Iris i ja pušimo na malom stageu u Tvornici, čekamo da počnu Portosi. Lazar i Robi ih ne slušaju i ostali su doma. Već smo se dobro napili doma pa smo načeti, a koncert nije ni počeo. Iris ne voli kad pijem gin jer sam nemoguć, glasan sam i nemam osjećaj za dodir pa je moje tapšanje kad imam nešto za reći kao nekoliko uzastopnih udaraca. Srećemo masu ljudi, neke koje smo očekivali i one koje nisamo. Portosi će napuniti Tvornicu! Glasan sam i naručujem duple ginove, kao da je početak mjeseca i kao da se dupli gin naručuje u kafiću, pijan sam i ne razmišljam previše o bilo čemu, ljudi me smaraju jer nisam u fazonu izlaska, ali uzbuđen sam što sam među masom nakon toliko vremena. Ispred mene se pojavi frend iz osnovne s kojim sam dobar, izgrlimo se, govori da će mu cura uskoro roditi, ima mobitel na vibraciji ako nazove za trudove, smijemo se, kraj njega stoji drugi školski, nisam ga vidio godinama, zbunim se, proskeniram sam sebe kako izgledam, pozdravljamo se, upoznaje me sa svojom curom, malo prospikamo o životu, izbjegava rod, a i ja izbjegavam, iako imam bradu. Nekako oboje u razgovor ubacujemo čime se bavimo, biolog je kaže, ja spomenem da sam kupio stan, kao da se u minutu može cijeli život secirati, ističemo samo najbolje stvari, prikazujemo se jedan drugome u uspješnosti. Koncert počinje, vrijeme je da se pozdravimo.

ko je to?

jedan iz moje osnovne. stulto sam se.

zakaj?

*nemam pojma. valjda zbog tranzicije,
onak, ne znam, čudno mi je.*

pa očito je okej lik.

*uvijek je bio okej, al onak ja sam u minuti
njemu spomenuo sve pa da sam i stan kupio,
kao da se dokazujem, koji mi je kurac.*

to realno svi rade. kaj je on tebi rekao?

isto to. kaj radi, di je u životu i to.

znaš kaj meni nije jasno, zakaj je
nama tak važno to da smo netko bolji
kad sretnemo ekipu iz škole?

a ono, jer ih sve pamtimo kad smo
skupa sjedili u razredu, ono ko je imao
kakve ocjene, ko je kakav bio, tko je pao
razred, sve i onda je sam čudno kad se
sretnemo sad, a netko se promijenio.

da. meni kad je izašla knjiga su mi se
javljali ljudi kao u nevjerici, onak kao da
sam zbog toga ne znam kaj bolji, ali ono,
imali su i komentare da su mislili da ću
umrijeti od droge na cesti, a gle sad.

kaj a gle sad? sad ćemo umrijeti od
droge u svojim stanovima i u kazalištu.

nećemo hahah.

meni bude ful bijedno kad vidim tu ekipu
odlikaša koji vuku speed s 29, onak ja
sam to radila u osnovnoj. a opet kaj
ja znam, znam da sam bila debil i da
nitko nije vjerovao u mene, sad mi onak
kao nešto znači kaj nisam na cesti.

e pa da, na kraju, svi prođu slično,
ali u drugim vremena.

sve ovisi kak su ti starci brijali, ak su te držali
na lajni onda kaj ćeš nego s 29 ti na lajnu.

neki dan sretnem lika koji je onak bio
preuspješan sportaš, sve petice u
imeniku, poslije gimnazija i onak on na
skuteru mrtav pijan vozi dostavu, ko je
mrtav pijan na skuteru u dva popodne.

zato kaj se dogodi masu toga u par godina
od osnovne kaj znamo kaj im je u glavi.

normalno. sam onak ne očekuješ to.

neki dan sam sjeo na cugu slučajno na kvart
i poslužuje me lik iz osnovne, kao šljaka
vikendima, piše diplomski, imao sam osjećaj
kao da mi se opravdava što drži tacnu,
a ja sam prvi put bio ponosan na njega,
doslovno otkad ga znam, onak pomislio sam
si bravo lik. meni je to kad vidim da ekipa
iz dobrostojećih obitelji radi poslove da si
nešto zaradi za ponosit se, a ne za sramit se.
a da, samo da on još to shvati.

Klasna fiksiranost kod nas je jasna već od osnovne škole:
djeca doktora i svih onih koje bismo svrstali u više k्ला-
se, *zlatna mladež*, danas su uspješni ljudi sa svojim firma-
ma; oni su djeca koja su njegovala svoje interese, išla na
izvanškolske aktivnosti, na tečajeve brzog čitanja, kampo-
ve engleskog u stranim državama i povremeno jahala konje
ili su s roditeljima putovali avionima na daleke destinacije.
Mi ne tako *zlatni* u većini slučajeva smo u avion ušli tek
nakon dvadesete, ako i jesmo, igrali smo se na igralištima
i pušili iza škole, nama vrijeme nije bilo ispunjeno svime i
svačime da nas zaštititi od mladosti, trave i spida.
Taj životni put uglavnom je nekako jasan, već se u osnovnoj
i srednjoj školi može zaključiti tko će kako i u kojem smje-
ru. Djecu iz problematičnih obitelji, one koji nisu tradici-
onalno dobri u ponašanju i padaju razrede, koji pripadaju
manjinama, sustav šikanira na samom početku. Nekako po-
činjem misliti da je stvar sreće, trenutka i slučajnosti što
ima iznimaka koje samo potvrđuju pravilo. Da sam upao
u frizersku, ne bih nikad upisao akademiju pa vjerujem u
neku suludu sreću i slučajnost; pritom naravno ne mislim
da je frizerski posao lošiji od mog, samo me ovo veseli više
nego što bi me veselilo friziranje. U osnovnoj školi sam se
uglavnom prebacivao u druge škole da me iz trenutne ne
bi izbacili, išao na popravne i razredne, u psihijatrijsku
bolnicu u Kukuljevićevu i kod socijalne radnice. Ne vidim

da mi je sustav ikako pomogao, kao da su samo odradili te sate dolaska i pustili me da sam prostrujam kroz te godine. I ne mogu sad sa sigurnošću reći da bih bio drugačiji da me se štitilo izvanškolskim aktivnostima, možda bih otišao u istom smjeru, tko to zna.

Ono što svakako znam je da se i dan danas sjetim rečenica svoje razrednice koja je sa mnom obavljala razgovore koje su trebali neki drugi odrasli u mom životu obavljati, koja me iza škole dočekivala kad sam palio joint i vraćala na nastavu. Danas je se sjetim kao one koja je vjerovala u mene dok me ostatak sustava bacao na marginu. Sjetim je se kao jedine koja mi nije dopuštala nastavu i odgovaranja po posebnom programu jer je govorila da je to linija manjeg otpora. Danas se sjetim sebe i Mirze koji vučemo speed u wcu osnovne škole i jedemo lsd pod velikim odmorom, a nakon nastave ostajemo u Dugavama, podružnici popravnog doma, na učenju gdje nas odgojiteljica časti cigaretama za obavljeni zadatak, kao da se s nama ništa drugo ne može.

Mirzu sam sreo na glavnom kolodvoru prije nekoliko godina i čini mi se da je on nastavio vući speed i počeo uzimati sve što se nudi. Da Mirza k tome nije Rom i dodatno diskriminiran, možda bi i on danas bio kraj mene, radili bi plesne predstave skupa jer nitko nije znao plesati kao Mirza. Nitko nikada neće plesati kao Mirza, s tolikim osmijehom koji mu je sezao skroz do ušiju i s takvim sjajem u očima kad čuje dobar bit. Mirza je imao čarobne noge, a još čarobnije srce. Rastali smo se krajem osnovne škole, samo je prestao dolaziti, mislim da je završio u popravnom domu ili oduštao. Bolje rečeno, mislim da je sustav od njega odustao. Nikad nisam bio na maturalcu ni imalo maturalsku zabavu, ali slušam od svojih prijatelja kako izgledaju godišnjice mature i uvijek se uspoređuje kakav je tko bio i kakav je danas, a neki ih ljudi izbjegavaju valjda zbog lošeg materijalnog stanja ili izgleda. Ja se tada samo sjetim svog prijatelja s kojim sam iglom, koncem i tušem za tehnički istetovirao

70

71

srce na ruku i nekad osjećam da nas to još uvijek povezuje, kao godišnjica mature. Ponekad mi bude užasno žao što sam tu tetovažu prekrrio, ali tinta još uvijek postoji, naše kože malo ispod površine imaju jednak tuš koji smo posudili od nekoga tko ga je imao na nastavi. Mirza je inzistirao da na srce stavimo i krila, danas pomislim da mogu što god poželim i da mi je Mirza to obećao krilima. Meni su krila bila mogućnost klasne tranzicije, a onda sam ih prekrrio kao da nikad nisu postojala, valjda jer me bilo sram da sam ih ikad trebao na ruci kao dokaz, kao mogućnost.

ono zapamtimo te ljude tak, u tom momentu, nismo u kontaktu i ne možemo ih ne gledat kroz taj objektiv.

uvijek se kompariraš, i njih u odnosu na tad. ja ti nekad odem stalkat tu ekipu na mrežama da vidim di su i šta su, redovno, svake godine par njih. nekad da znam da su dobro i da vidim di su.

i sve su logične putanje kaj ne? ja sam imao najboljeg prijatelja u osnovnoj koji nije uspio ništa, a samo zato što je rom, sigurno. štreberi su uspješni i obrnuto to tak ide.

mislim ovisi kaj je kome uspješno, ali da. ja sam urlala, završim ti ja sa svojima u nekom bircu preko puta britanca, ono našle se mi iz srednje, sačuvaj bože, sve u štiklama i sjednemo za stol, a one svaka jel ima koja šta, ja gledam, ono cure ne bi nikad rekla da se drogiraju, i cijelu večer one kombiniraju. meni je to nekad bilo dno. kaj briješ da nije rom da bi?

pa dobro i mi se drobimo nekad. ne znam, al tipa oni se upisuju u školu i na hrvatskom imaju test za upis i onda naravno da briju da su lošiji i ne znam kaj kad im to nije prvi jezik, to je kao da sad nama za upis u prvi

razred sve bude na talijanskom, jebote.
koje sranje. to nema nikakvog smisla.

koji to kurac znači bit uspješan? meni
je bolje kad mi netko iz osnovne vozi
skejt i sretnem ga u krivom nego kad je
direktor i ima treće dijete na putu.

ma meni je svejedno, dijete, dijete, ak ga
veseli neka. sam da mene ne pilaju s tim.

hahah al taj moment kad se ekipa ženi i gradi
vikendice, a ja stavljam našmrkane storije.

meni nekad bude bed jer sam
glumica, nemam pojma zakaj.

to nam je ta usrana škola napravila
da se stalno uspoređujemo.

pa da, škola je ko mali zatvor, uspostavi
se odmah hijerarhija i bok.

znaš kaj, sva sreća da sam zapalio
jednom imenik. to je kao mali bunt
prema tom sranju od sustava.

idemo zapalit floor.

ajmo. koga boli k šta će školski mislit.

ali ponosni smo na tebe

75

Dan kad sam osvojio nagradu za dramski tekst. Izlazim s terapije, izvadim mobitel iz džepa i ugledam poruku: „ne podržavamo te u svemu, ali ponosni smo na tebe.“ Ne znam što bih mislio o tome, nije mi drago, ali nisam ni ljut. Osjećam se okej, ali znam da je u toj poruci previše podteksta, previše krivih namjera, previše svega. *Ponosni smo na tebe* je iskreno, zvuči kao da jesu ponosni, ali ovaj dodatak oko podržavanja zapravo poništava cijeli moj identitet. Razmišljam o tome zašto joj je bilo bitno dodati taj dio. Dio *ali* je uvijek dio koji se zajednici dodaje kao poništenje, kao podsjetnik, kao trans/homo fobija, kao ideja da me zanima podržava li me ona. Odlučim prošetati, to je dobar način da razbistrim glavu nakon sat vremena intenzivnog razgovora. Uzimam mobitel, skrinšotam poruku i pošaljem je u našu whatsapp grupu DRIL.

pazi ovo, koji kurac ovo znači?

robi typing...

??

ko je to?

ma jedna s mamine strane.

kraljica.

lazar typing...

*što me sada tražiš pored njih toliko,
gde si bila kad sam bio niko.*

*meni se čini da je ovo išlo toga
ka nije nam okej šta si trans, ali
dobio si nagradu pa super.*

to i i znači to.

*danas mi se nešto razbistrilo, jebote
ja kao da cijeli život mislim da
moram biti top jer sam trans.*

kak misliš?

glasovna poruka.

piši. ne mogu slušat.

ja ne znam jel to vama, ali meni kao da

moram raditi stvari dobro da bi me ljudi prihvatili, čini mi se da ako u nečem fejlam da me neće prihvaćati, cijeli život kao da se dokazujem da sam dovoljno dobar u drugim stvarima da to kaj sam trans ne bude bed.

e pa to mi je ona moja sestrična pričala neki dan, ona i kike su u braku otkad je to tu moguće i jebiga, zapelo je, ali nema šanse da se rastane, ona na tom braku radi kao da joj je zadnje, a realno ne ide jebote i ja sam ju pitao jebote sanja koji kurac kaj se ne rastanete i onda je shvatila da misli da joj brak mora uspjeti jer je lezba i kao da mora dokazati da je taj brak dobar, da se neće raspasti.

e upravo to.

meni je tak bilo s vaterpolom.

kakvim vaterpolom?

pa išao sam na vaterpolo godinama i ja sam onak išao na suhe treninge ujutro, popodne teretana i navečer bazen i preforsiravao sam se, a samo zato da to kaj sam peder ne bude mana, da valjda dokažem maskulinitet i da to kaj volim dobit u šule ne znači da nisam dobar sportaš.

autohomofobija.

to ti je kao da butch lezba kaže da se ne bavi sportom.

da, to nikad nisam doživjela...

iris kak je bilo?

ma jebeno sam kaj je lik onak ne znam, previše red flagova.

zakaj?

kaj ja znam, pričao mi je o svojim traumama valjda do trećeg koljena.

strejteri postali ko pederi.

kao da sam dužan zajednici to, kao da ih sve

76

77

predstavljam, kao da sam dužan sebi to.

nisi nikome ništa dužan, kaj briješ ti, nikome ništa ne dugujemo, a ti koji misle da im svijet nešto duguje su debili.

Sjeo sam na klupu, ne mogu i pisati i pušit u isto vrijeme, motam cigaretu. Notifikacije stižu, ali zadubljen sam u sebe, razmišljam o tome kakav bih bio da nisam trans. Shvaćam da mi je poruka poput ove, uživo ili na mobitelu, bila upućena toliko puta, toliko puta sam na nju pristao, toliko puta bilo mi je drago što sam osoba kojom se netko ipak ponosi, i da sam svoj vlastiti identitet brisao u ime prihvaćanja. U isto sam si vrijeme govorio da nema veze, da je to dobro za zajednicu, da ja moram biti taj koji će pričati sa svima i svakim, transfobima i ljudima koji su meni toliko strani, toliko različiti. Danas sam umoran od dokazivanja, umoran sam od toga da moja sudbina mora biti drugačija od svih tužnih sudbina transrodnih osoba.

to smo mi kad nas netko napadne vani ili nam sere pa se ja moram postaviti kao najjači lik ikad, samo zato da dokažem svoj maskulinitet.

ma meni je to legit, dosta je bilo toga da nas svatko dira samo zato što smo pederi. istina, ali mene počelo umarati.

znaš da sam ja na terapiji zaključio da nikad ništa nije dovoljno i da nikad ništa nije savršeno samo zato što se zapravo dokazujem svojim mrtvim roditeljima, pokušavam kroz to dobiti bezuvjetnu ljubav koju nikad više neću dobiti, osim od sebe samog, to mi je najgore saznanje u životu, a onda je taj perfekcionizam zapravo žudnja za tim, dokazujem se, a ne znam kome.

sjećam se da si ti na prvoj godini imao kraste po glavi od nerviranja, a taj faks

fakat nije bio toliko težak, nije to medicina.

ma uopće je nebitno, meni je tak s
vaterpolom bilo, to je u glavi.

sve više mislim da je među nogama.

?

iris typing...

pa kao jer sam trans.

on to radi jer misli da ga nitko neće
voljeti i prihvaćati ako samo bude
trans lik kojem možda nešto ne ide.

e pa da.

joj mislio sam da ću se samo morat
otarasiti tih mrtvih ljudi i nositi s
tim da nema bezuvjetne ljubavi
više, a sad još i ovo saznanje.

čovjek uči dok je živ.

dobro, a jel se ikad kaže
čovjek nauči dok je živ.

hahahaha.

ne.

a kaj bi vi radili da se ne
dokazujete sebi ili kome već?

ček još ne znamo jel radimo
to, samo brijemo sad.

ma ti prvi.

fakat ne znam, to mi je kao kad ekipa
kaže šta bi na pustom otoku.

ništa jebote jer ne postojimo
bez ovog društva jebenog.

e david, mi se bezuvjetno volimo.

realno.

i? rešeno, reci terapeutkinji da postoji
bezuovjetna ljubav bez roditelja.

da znaš da hoću.

e lazar, ne sviđa mi se kaj voliš u
pak, ali ponosan sam na tebe.

78

79

e i ja na tebe.

ne sviđa mi se pička, ali ti si top.

hahahaha.

ali...

jebo ih ali, dosta mi je ali, doslovno
bih zakonom zabranila ali kao riječ.

a nemreš bez ali.

ali kebaba.

ali express.

ali muhammad.

ali još samo jedna cuga.

ali record.

možeš bez. ali alexander.

ali akbar.

fakat možeš bez da, ali zakaj bi.

Posljednji valcer u odmaralištu Požega

81 Sjedim ispod našeg grafita na kojem je najobičnijom bijelom napisano HAJDUK, to je naš mul, preko puta mene Hans i Sila, naši prijatelji, Iris i Lazar kartaju briškule. Maloprije smo imali operaciju vađenja ježeva i nedostajao je taman jedan, onaj koji ne drži blic i ne kopa iglom, koji ne toči vino i ne mota, onaj koji snima i baca najbolje fore, to je naravno trebao biti Robi kojeg nema, već dugo ga nema. Robi je dobar u strategiji i zna brojati karte, briškula je bez njega jednostavno prelagana, a nitko ne voli da su igre lagane, onda nemaju smisla. Nitko ne voli govoriti o nedostajanju pa tražim sve situacije u kojima bi nam „Robi dobro došao“, a Robija želim uvijek, u bilo kojoj situaciji. Sjetim se Robija na prijamnom ispitu, Robija kad smo obojica upali na ADU, Robija kad smo se htjeli jebati, ali nije bilo viagre, Robija kad pjevamo cipele od Andreane Čekić, Robija kad javljaju da majka umire, Robija kad mu bivši plače na koljenima, a on se zaljeva šljokicama, Robija kad plešemo u bundama, Robija kad ukrade hranu na prvoj godini jer nemamo novaca, Robija kad me čeka u krevetu, Robija na Uskrs, Božić i rođendan, Robija kad se žvalimo na podiju jer nam je dosadno, Robija kad ga uhvati depra i nestane na dva mjeseca, Robija kad svira gitaru, Robija na Prviću, Robija kad ga svi mrze, a ja ga branim, Robija koji mene brani, Robija ovdje, sad i uvijek, kraj mene, među nama, Robija bilo gdje. Pustio sam Pipse, pjesmu 2x2, to uopće nije naša pjesma, Robi ne sluša Pipse, ali meni je to pjesma za nešto veće, što me udara jače od mene, Robi udara uvijek jače.

napokon!

hvala moru!

kad se soba oslobađa?

kaj ja znam, za koji sat.

fali robi.

a šta je s njim?

ima neku novu ekipu s kojima

izlazi na partije samo.

ja ne želim da on ikad prestane
bit dio mog života.

ali je, već dvije godine nije dio tvog života.

nije istina.

možeš nekog voljeti, ali da
nije više dio društva.

je l mislite da on misli na nas kao mi na njega.
špade jebote, ne.

stvarno ne?

šta fakat?

ma, ona o špadama.

je l misliš da on misli na mene?

sigurno!

al ti i ja buraz sjajimo u mraku,
sjajimo u mraku.

moraš stavit u kolumnu da
imamo svoj koncert pipsa.

ok.

i hansa.

i mene, a hansa, onak, lik nas hrani ribama iz
mora, ja sam uvijek željela takvog frajera.

ja, dosta mi je više intelektualaca,
likova koji stalno nešto čitaju pa misle,
ovo ljudi, puška i more i imamo šta
za jest, bez previše priče i sranja.

hans ti si idealan lik.

uzet će nam požegu kao i robija.

strani investitori?

vikend ljudi.

Prvi smo put uzeli sobu na otoku, ne zato što ne volimo
kampiranje, nego jer je ovo mjesto koje neće još dugo,
smještaj koji urla Jugoslavija, koji bliješti prošlo vrijeme,
koji još uvijek postoji, u kojem smo jedini zalutali mladi
ljudi, bez baka i djedova, u vlastitom aranžmanu. Osjećaj

82

83

u odmaralištu Požega je čudnovat, između tuge i radosti,
kao međuprostor u kojem se veselim što smo ovdje i što
sam živ kad još postoji, a u kojem me za sekundu obuzme
tuga, ona tuga jer je ovo posljednje odmaralište, tuga jer
ovakvo što više neće postojati. Na zidovima su razglednice
iz godina u kojima se nisam ni rodio, Hans, Sila, Iris i Lazar
jure hodnikom, kraj nas prolazi skupina staraca sa svojim
zvučnikom iz kojih čujemo tambure, glazbu za vjenčanja.
Ovo je prostor u kojem mogu promatrati sve i vidjeti u što
će se pretvoriti, zamišljam stranca investitora koji ima
odličnu ideju, ali to nikako nije ideja života, ovo je samo
još jedno odmaralište koje će se kroz privatizaciju učiniti
nedostupno malim ljudima, nama koji uživamo svaku pukotinu
i vlažnost u kupaoni, nama koji volimo što na recepciji
ne znaju engleski i peglaju plahte ispred vrata, zamišljam
kako ruši živote i sjećanja, nečiji radni vijek bit će izbrisan
jednim bagerom.

obožavam! sve je ona meni....

i ja, al ne znam ni jednu.

ozbiljno!?

ja sam dalmatinsko dite.

hans, ja nas ovako vidim u penziji.

i ja.

sam kaj neće bit ovoga.

dolje u bircu žena ima zrikavca za ljubimca.

šta?

jesi dobro?

bili smo danas dok ste vi ronili, doslovno
ima mali tanjurić na kojem drži dinju
i vodu za zrikavca antu i lik chilla
unutra već danima, neće nigdje.

butra kaže da su jučer imali
koncert i da ante pjeva ko lud.

obožavam!!!

kakav je to koncert kad se čuje

tu su svi ljudi.

doručak mi je hit!

ja sam prespavao.

imaš pet opcija, ali sve je kruh i nešto,
tipa maslac i pekmez ili maslac i sir.

ovi ljudi su tu proživjeli čitav radni vijek.

je l se vama čini da otoci rade
nešto čudno ljudima?

ne znam, odmor to radi.

meni je užasno teško zamisliti da radi više
neće nikad s nama na more, proživjeti ovo
odmaralište, govoriti o azbestu i dedekima.

ma ko ga jebe.

aj ajde.

Danas mi je rođendan. Rođendane shvaćam jako ozbiljno. Sjedimo na plaži, Iris mi je donijela zvučnik mikrofon i pijemo gemište. Hans roni, vidimo samo bovu iznad njega. Sila svako malo ustaje da vidi gdje je, Iris i Lazar pjevaju Magazin. Osjećam potpuni mir, nabrali smo motar i napraviti ćemo ga na salatu. Rođendani čine da puno razmišljam, o sebi u djetinjstvu, o svojim odlukama, životnim i trenutnim, o ljudima oko sebe, o starenju, obitelji, moru. Najviše o prijateljima. Rođendane uvijek vežem uz more, srpanj je mjesec soli, mjesec mula i poruka u boci. Srpanj je nekad bio tužan, nekad sretan, ali uvijek zamišljen. Rođendane shvaćam preozbiljno i uvijek mislim da trebam donijeti velike odluke. Odlučio sam se ne javljati na mobitel, ne znam zašto, možda da budem u trenutku, radim stvari ovdje i sad, možda zato da budem usamljen, da isprovociram usamljenost.

Ipak me trzne pjesma, ljudi oko mene koje volim i zvuk valova. Uzet ćemo taxi boat, idemo do mjesta koje nigdje na svijetu ne postoji, slično odmaralištu, idemo Kod Šime, u mali restoran, tri stola u nečijoj kući.

mislim da brod i otok čine isto, neku izolaciju,
nešto pokreću u tijelu, nemir i smirenost,
neki kurac koji ne znam zašto se događa.

ja sam zvala, rekao je da nema
rezervacija, ako bude stola bude.

ima ljudi, tamo iza, ajde dok ovi nisu sjeli.

jesmo mi u nečijem dvorištu?
da, meni je ovo najbolje mjesto na svijetu.

Došli smo na drugu stranu otoka, mjesto koje nije Prvić Luka, nije ni Prvić Šepurine, to je samo Prvić, za nas je to Kod Šime. Dočekuje nas Sretan, čovjek od sedamdesetak godina, jedva razumljiv, ali simpatičan do boga. Sjedamo za stol, upozorava nas da su samo on i žena i da ćemo čekati dva sata, mi smo treći stol danas i više ne uzima iza nas jer ne stignu. To nam nije problem, došli smo pit gemište i jest, provesti dan u njegovoj kući.

vi petsto kuna još i na tisuću
petsto smo, nama dosta.

Sjedili smo tri sata, preuzeli smo dva stola, a Sretan nam je dao novčanik da naplatimo ljudima, pokazao nam gdje je frižider da si uzmemo vina i bilježnica u koju da upisujemo što smo popili. Sretan je zadnja pojava ugostitelja bez turizma, povjerenja bez sumnje, čovjeka koji živi otok kako se otok živio, njegov je restoran poziv u kuću, a u wc gosti odlaze kraj njegove spavaće sobe. Ne mogu zamisliti da se zove bilo kako drugačije, ime Sretan mu najviše pristaje. Sa svojim smo zvučnikom-mikrofonom privukli ljude, što se njemu nije svidjelo jer je susjeda koja pomaže s mesom taman otišla, a on je s razlogom napisao na ploču ispred kuće da poslužuje samo tri stola. Kod Šime promatramo jednu kuću i supružnike kojima je tisuću petsto kuna dovoljno, dovoljno je da se sreću s ljudima, naprave im finu hranu i sjednu s njima za stol, popričaju o otoku i o životu,

Kod Šime je mjesto gdje se isprepliću priče naših roditelja, naše države koja se raspala, naših ljubavi i očekivanja, Kod Šime nema ništa i zato ima sve.

David, ovo mi je tvoj najdraži rođendan.

i meni.

doslovno ne znam kako ovo mjesto još postoji.

daj čovjeku da popije nešto.

ajde sjednite, mi ćemo odnijeti tanjure.

nestvarno.

Sretan nas je pratio do mula ispred kuće i mahao nam kad smo odlazili, a ja se nikad nisam osjećao sjetnije. Samo da je Robi ovdje, samo da ne razmišljam o tome kako će i Požega i Kod Šime biti zaboravljeni, postat će priče koje ćemo prepričavati djeci, iste one koje smo mi slušali od naših roditelja, ali smo još uvijek imali prilike vidjeti, na jednom malom čudesnom otoku. Oko mene su ljudi koji mi upotpunjuju život i uhvatim se kako gledam more koje nestaje za nama, gledam ljude koji su mi tako nježno ušli u život u ranim dvadesetim i sad su ovdje kad ulazim u kasne dvadesete, a stvari oko mene nestaju. Drago mi je što će baš oni biti svjedoci da smo ovako živjeli, da smo bili ovdje i da je naša obala ovo nudila. Ovi su ljudi zaslužni zato da nikad nisam bio sretniji, zbog zajednice je starenje blago, dobronamjerno i mazno, zbog njih će posljednji valcer u odmaralištu biti najljepši ples.

jebote jesi zabrijao na poetičnost.

ajde odjebi. vidi ih kako plešu.

meni je ovo prizor života.

kaj su rekli, pedeset godina?

da, ovdje su se upoznali, ali im je ovo

posljednja godina u odmaralištu.

ovo je njihov posljednji valcer.

86

87

ja bih svoj posljednji valcer s robijem otplesao.

ajme šalim se.

ti si baš šupak, uvijek.

Bambus za diplomu!

Užasno mi je teško pisati o završetku studija. Pišem i brišem pišem i brišem. Svaki početak nema smisla, svaka riječ nije dovoljna, svaka rečenica zvuči nedovršeno i zarezi mi teško sjedaju, a inače zaista volim zareze i stavljam ih gdje god osjetim da trebam, bez da pratim pravila i red. Kad zarezi ne sjedaju, znači da je još uvijek friško, da se stvari ne mogu odvojiti, razdijeliti, da se o ovome ne može još uvijek ništa reći, da nisam ni sam osvijestio koliko mi znači, da kolumna nikad neće biti dovoljna da opišem svoje osjećaje. Ali tu sam, diplomirao sam i pišem novu kolumnu.

Sjetio sam se trenutka u kojem sam saznao da postoji akademija, da postoji studij pisanja, trenutka u kojem sam još uvijek u večernjoj školi, stojim ispred gej kluba Rush u Amruševoj i pijem bambus. Kraj mene je djevojka koju sam upoznao tu večer, kasnije moja dugogodišnja partnerica, a danas moja bivša cura i prijateljica. Srušila mi je cugu i vjerujem da me ta cuga koštala klasne tranzicije, slomljenog srca i cijelog svijeta. Jedan bambus manje, prva ljubav i cijeli fakultet više. Imala je sasvim malu boru iznad usana, jedva primjetnu kad se smije i crne čizme do iznad gležnja. Izgledala je kao da nije iz mog kraja, iz ulica u kojima sam pustošio ledo škrinje, izgledala je kao s drugog svijeta. Njezine su riječi zvučale drugačije, ona je pričala onako kako sam zamišljao da govore u knjigama koje sam skriveno čitao ispod klupe, daleko od očiju hahara s kojima sam se družio. Knjige su za mene tada bile nedostižne, kriomice sam upijao tuđe svjetove i ponavljao riječi koje sam prvi puta čuo na glas. Često sam sjedio u kupaonici na podu i gledao čas u stranicu, čas u vešmašinu koja se ispred mene vrti, to me smirivalo. I taj glas koji sam zamišljao ispred vešmašine sada je bio tik ispred mene i nudio mi novu čašu pića, a ja nisam znao što bih s njim, kamo da ga smjestim, u koji prostor i dio dana, a kamoli noći. Tako zabezeknut promatrao sam njezine sive hlače, bile su nešto između traperica i tajica, i crnu vunenu tuniku do malo ispod guze.

hej, donijela sam ti piće.

90

tišina.

izvoli, tvoja čaša, ne želim da ožedniš.

tišina.

tu si! idemo?

odmah?

da!

čudnovati dječaće, drago mi je bilo.

tišina.

čekaj!

Prijateljice su već ispred nas, okrene se prema meni, ja je pogledam, iznad nas stoji tabla na kojoj piše HDDU, a za koju tad nemam pojma što je.

daš mi ime? da te dodam na fejs.

ja ću tebe pronaći.

Odlazi s prijateljicama i spazim natpis na torbi „Kaj dramiš? ADU“.

Ostajem sjediti ispred HDDU-a, uzimam mobitel i pretražujem Facebook, ali ne nalazim ništa. Ulazim nazad u klub i ne mogu prestati razmišljati o načinu na koji se izražava nepoznata djevojka s kojom sam upravo pričao. Pričala je o filmovima za koje nikada nisam čuo, o jezicima koje zna i glazbenoj školi od koje je skoro odustala. Govorila je o tome da je brucošica i što joj znači svako slobodno vrijeme. Nisam imao pojma što su brucoši i što je solfeggio. Knjige postoje oko nas, pomislim. Knjige su život koji živimo. Danas se tome smijem jer nikad nisam upoznao patetičniju osobu od sebe u pubertetu.

Otvaram mobitel i prihvaćam zahtjev za prijateljstvo, šaljem poruku: „Kaj dramiš?“.

Godinu dana nakon poruke provodim dane ispred knjige, završavam večernju školu i učim ponovno razlomke. Odlučio sam pokušati upisati akademiju, svoje pisanje i čitanje

91

ispred vešmašine pretvoriti u studij, u ono što nitko nikada nije vjerovao da ću pohađati, ja najmanje.

Što sve stane u jedan tekst? Puno ,,,,,,,,,,,, malo sjećanja i sloboda. Sloboda da izaberem ono meni najvažnije u tako dugom procesu.

Konzultacije za prijamni ispit iz dramaturgije, ulazim u zgradu u koju sam samo ulazio kao udvarač, kao klinac koji nije nikada kročio u tako važnu ustanovu sa ciljem, u ustanovu unutar koje se znanje predaje, unutar koje ljudi bruse svoje zanate koje potom ulažu u zajedničke procese. Sjedam u prostoriju s još nekoliko ljudi, osjećam se svečano ondje, obukao sam svoju jedinu košulju i cimerove hlače na prugice. Nisam još spreman, osjećam to unutar sebe, postavljam samo jedno pitanje.

Mogu li ja pisati u muškom rodu?

Pitanje koje sam mislio da je potrebno postavljati, a na koje je ta institucija odgovarala godinama nakon, pozitivno, s punom podrškom, roditeljski, pitanje kojeg se sjetila profesorica pri kraju studija i koje me danas gane duboko iznutra, sjetim se svih profesora koji su me učili, koji su nesebično dijelili znanje i izvan silaba i nudili prilike. Bio sam tako nesiguran, tako izvan mogućnosti, tako dalek znanju i zarezima.

Upao sam na ADU, godinu dana poslije konzultacija izlazim na prijamni ispit.

Jeste li spremni svoje rupe u znanju popuniti kroz studiranje?

Ne znam kako da joj kažem da sam samo na to spreman, da je ovo nešto što čak nisam ni sanjao, što nisam poznavao,

da je za mene fakultet bio najnedostižnija stvar na svijetu. Trenutak u kojem sam svoje ime vidio na popisu je toliko luda stvar da je mogu usporediti samo s rečenicom „to je bila prekretnica u mom životu“, koliko god moj život bio kratak i koliko god to zvučalo otrcano.

Nakon toga sam stao u šank, oprao suđe i sam sebi nazdravio pelinom, s tim pelinom počeo sam vjerovati u promjene.

Cijeli studij ne može stati u ovaj tekst pa biram njegov početak i kraj. Njegovo zaokruživanje. Godine su to obilježene smrću, bježanjima, raspadima, prekidima, ali najvažnije, iscjeljenjem. Godine studiranja su godine života u kojima sam stasao kao samostalna osoba, godine u kojima prvi put dobivam podršku i osjećam se zbunjeno, kao dijete koje su napokon milovali, ali i kao odrasla osoba odgovorna za svoje postupke.

Dvije godine prije studija živim u stanu bez struje i vode, s ugrizom štakora posred lica i u siromaštvu, dani prolaze u strahu i bježanju, dva tjedna nakon studija živim u svom stanu i zaposlen sam. Tek sada postajem svjestan koliko sam sretan.

Najveći strah pohađanja studija mi je bio klasni strah, s jedne strane onaj vezan uz nove kolege i kontekst u koji pripadam, ali ne mogu ga pratiti, a s druge strane strah od gubitka svojih prijatelja s kojima sam odrastao. Završetak studija mi oduzima mogućnost da se pravim da se kod mene ništa nije promijenilo, da sam ja onaj stari, ali način govora, koji slični djevojci iz uvoda, uvijek oda. To više nisam stari ja. I nikad neću biti. Kao što nitko nije godinama poslije.

Strah me što sam završio fakultet jer se osjećam kao da sam izgubio jednu veliku obitelj, ljude koji su podržavali moje korake, koji su bili ovdje godinama i čije sam riječi upijao kao što to čini odjeća u nevoljama. Moje je studiranje bilo izlaganje oluji i mokri hod, ali bilo je romantično, veliko i nesporno.

92

93

Sam fakultet kao takav mi je promijenio život na svim sferama i mislim da je studiranje zaslužno zašto sam napravio skok kakav nisam nikad mogao ni zamisliti da će se dogoditi - klasni skok. Zato je za mene studij dramaturgije puno više od samog studija, on je za mene mogućnost da živim dostojanstven život. Zato su za mene profesori i profesorice bili i ostali zaslužni za sve što sam učinio i što ću činiti, zato je ADU za mene obitelj kakvu sam oduvijek htio imati.

Molba za uplatu

95

U svojoj odrasloj dobi nikad nisam bio dužan, zakasnio s plaćanjem računa, bio labav u odlukama, bio opušten oko rokova, odnosa i „moranja“ koje sam si sam nametnuo. U srednjoj školi mi se dogodilo brzo odrastanje, trenutak u kojem sam se odlučio školovati, zarađivati novac i živjeti po nemogućim pravilima koje sam si zadao. Danas znam da su me ta pravila štitila, da sam mnogo godina ulagao u sebe, u to da živim od svojih novaca i da imam mjesto za život. Kako je vrijeme prolazilo, stvari su se događale, ali ja sam i dalje bio opsjednut pravilima, onima koja mi više nisu bila potrebna, ali ih se nisam mogao riješiti, ona koja su me štitila od emocija, od spontanosti, od života bez kontrole.

*tebi su ta pravila trebala, ona su ti
tada bila mehanizam koji te zaštitio.*

*ali ako ih sad maknem, bojim
se da ću propasti.*

a kako ti zamišljaš da izgleda spontanost?

*ne znam, sjednem na tramvaj, ali ne
siđem di trebam, ne odem na sastanak
nego produžim dalje negdje, odem na
avion negdje bez da se ikome javim.*

to je druga krajnost.

Na terapiji sam shvatio da je moje viđenje „olabavi pravila“ bila suprotnost tih pravila, da je to u mojoj glavi bila propast, da je to bilo „razjebati sve što sam napravio“. Zato mislim da je ova godina bila najpoučnija za mene. Ove sam godine prihvatio posao koji nisam bio u stanju napraviti kako treba, jednostavno nisam uspio uz obaveze obiteljske prirode učiniti to onako kako sam zamislio da se mora. Ove sam godine shvatio da će jedna meni bliska osoba umrijeti, ne ovaj tren, ali sam shvatio da hoće i svakodnevno sam razmišljao o smrti, proganjala me smrt, svaki sam put kad sam bio sâm razmišljao o tome, sve dok

jednom nisam, dok nisam rekao „jebiga“. Ove sam se godine prvi put zadužio, prvi put kasnim s plaćanjem računa, kasnim s rokovima, ne idem u teretanu, puno hodam i razmišljam u samoći, ali ne mislim na moranja, mislim o tome kako je dobro biti živ i potpuno sam smiren. Unutar želuca se ne događa ništa, glava „ne radi“ protiv mene. Ponekad me uhvati strah od te smirenosti, ali ugodna je. Prvi put živim bez adrenalina.

dužan sam. i osjećam se dobro s tim. da sam znao da je tako dobro sve sjebati, odavno bih to napravio. više nemam kraste po glavi od živciranja, završio sam faks, dužan sam jebote, napokon, ne dižem se u 7, nemam svoje rituale, ne pišem jer mislim da moram, ne govorim na sve da, a ako sjebem, ne osjećam se kao da mi propada život. više svoj posao ne gledam kao život, kao ono što me određuje kao osobu. ja kad sjebem, mene to ne izjeda, i da, to je tako mjesec dana, ali možda sam sad nova osoba.

nova osoba je opet dio shvaćanja da je nešto krajnje tako.

Ove sam godine prvi put postavio svoje granice, počeo sam misliti o sebi.

meni se čini da ću ja zbog terapije postati loša osoba, kao, ako ću stalno zauzimati svoje stavove i postavljati granice, kakav ću ja to biti?

nisi loša osoba zbog toga, nego znaš što želiš. a i šta da si loša osoba, možda te ne moraju svi voljeti?

Odrastajući u obitelji gdje svaki mjesec dolazi opomena, kartice su blokirane, a struja se kombinira, mislio sam da

96

97

je jedan neplaćeni račun korak u propast, da tako sve počinje i onda se samo zavrta gomilanje, odgađanje i da tako postajem i ja to, da me snašla genetika, da sam samo pokleknuo pod tolike godine opiranja, da je zapravo to ono što ja istinski jesam.

čekaj, ako ne platim ratu ovaj mjesec, hoće nam uzeti stan? ili isključiti struju?

lol. ne, možemo skupiti pa platiti onda.

hvala ti na posudbi.

ništa, meni je drago da si ti napokon pitao.

I onda sam osjetio nešto unutar sebe, nešto što shvaćam kao odnos, ne mislim da je materijalno cilj odnosa ili da ga to očvršćuje, ali svakako je tražiti pomoć ono što se doma nikad nije radilo, ono što moji nisu tražili i zato sam sjebao genetiku, što god to znači, zato znam da sam drugačiji od toga. Preuređujemo stan, ušli smo u to bez ikakvih racionalnih dogovora, bez plana i troškovnika, ja koji to nikad ne bih tako radio, u ovo sam ušao srcem, zato jer je to stan na kvartu na kojem sam odrastao, ondje gdje sam maštao vratiti se jednog dana.

ako želiš biti veliki dečko, onda se igraj kao veliki dečko.

Rekao sam sam sebi, koliko god to jadno zvučalo, koliko god to pogrešno bilo, ali meni je bilo važno. A ne bih nikad mogao igrati ništa da nije prijatelja i prijateljica koji su se bome s nama igrali svega, građevinaca, fizikalaca, terapeuta, prijevoznika, banke. Ne bi mogli ništa da nije bilo odnosa, da nije bilo podrške i navijanja.

U 2023. ulazim smireniji nego ikad, opet sam krenuo u kazalište, čitam poeziju, gledam serije, učim o građevini, ležim, ne radim ništa, šecem sa psima i ne razmišljam o buduć-

nosti, o tome „jednom ćemo se odmarati“, o tome „stisni sad zube da kasnije ne moraš“, ne mislim ni o čemu osim o ljubavi, o smrti, o prijateljstvu, o umjetnosti, o obitelji i baki. U novu godinu ulazim s prepunim mailom, s SMS porukama i sve je na čekanju. Ove sam godine prvi put uzeo godišnji odmor i ne zamaram se poslom, nagradama, egom, sobom. Otvaram mobitel, stigao je sms „Molba za uplatu po opomeni“, ne trzam ni malo, pa neka ova kolumna bude dokaz o propasti ili izvlačenju, svejedno je. Živim na kvartu na kojem mi je bio san živjeti, gledam krošnje kroz prozor, moji prijatelji su oko mene. I stavit ću tu jednu misao koja mi je prošla kroz glavu iako ona uopće ne pripada ovdje, ali ovih sam dana buntovan.

Shvatio sam da nikad ne bih mogao napustiti grad u kojem sam bio dijete

Sama pomisao na to me ispuni samoćom

Hvala ti što ovdje živim pod nekim krovom i s nekom hranom

Što nisam otišao „na rad“ negdje daleko od ovih ulica i ovih ljudi

Želim vam doček u djetinjstvo

U ljude

U „lako ćemo“

Sretna svima i volite svoje korake

Svoje kioske i prve cigarete

Svoje kafane

Svoje prve položene ispite

Prve poljupce i velike ljubavi

Svoje najveće greške

Svoje “nisam dobro odlučio”

Neka je svaka godina ispunjena prvim putevima

Prvim osjećajem za drugog

Prvim djetinjstvom

I zadnjim odabirom

Zadnjim „to je to“

Neka je svaka „to je to“ i „mi smo tako sretni“

98

99

sms zbog jednog računa, jebote. ko vas jebe. mi smo tako sretni.

Noći pružaju sve što nemamo

Dugo nisam izašao sam van, Robi, Iris i Lazar su svoje živote posložili u neki red, u neki sklad, u mogućnost ostajanja u kući. Pristupio sam noći kao mogućnosti da trenutnom životu dam neki smisao, nešto novo u praznini i domislim kako se mijenja moja percepcija svijeta, stvari koje me okružuju.

Svi su tako sjajni i blještavi, u svojim usamljenostima, u svojim glavama, raskopčanih košulja, različitih čarapa, idealni za noćnu gužvu. Idealni za provesti večer sa stotinu drugih usamljenih. Glazba nam zaposjeda um. Ne želimo čuti vlastite misli. Samo glasnije, samo jače, samo sada. Samo jače od snova, od cijeloga života koji nam se rasprostranjuje u danu iza, u svitanju. Neka ovi sati traju zauvijek. Usamljenost se u tri ujutro osjeća kao nikad prije, usamljenost u četiri ujutro zove na after, zove ondje gdje se dan budi, ondje gdje će nas zadržati da ne dođemo u prazan stan, u stan gdje nas čekaju život i obaveze, ali nikakva toplina. Usamljenost rastvara put za prihvaćanje, za trenutke u kojima ništa više nije čudno, u kojima promatramo tuđa tijela, tuđe pokrete i tuđe želje kroz istost.

Provlačim se kroz podij, promatram noć kao istinu. Ljudi žele negdje pripadati, nekome biti mogućnost maštanja ili se jednostavno izgubiti između basa i šanka. Biti nitko nikome, biti samo tijelo koje se kreće i koje djeluje uz glazbu. Bol ljubavi se osjeća kroz uskraćivanje maštanja, a ne prošlosti. Zato je noć tako oslobađajuća, ona se ispostavi kao jedini plan, ona nudi mogućnost da se razvije kako god. U toj veličini oslobađa sve ono što se nikad neće dogoditi i prepuštanje zauzima mjesto planiranja. Noć je ono što bi odnos trebao biti. Uživati u ovdje i sada, u buci koja nas osvaja i nudi nam okvir u kojem se još ništa nije probudilo. Svakom se od nas dogodio život koji smo naprosto ostavili izvan kluba, izvan glasne muzike, izvan znoja i rasplesanih tijela. Svi smo ovdje s istim ciljem.

Jedna mi djevojka govori da nije sigurna treba li se ljubiti s likom koji joj je tu ili s onim u kojeg je zaljubljena.

Jedan mi muškarac govori o majci koja boluje.

Jedan mi dečko govori o prekidu koji se dogodio i plače. Plače glasnije od basova.

Jedna mi žena govori o izlasku kao prostoru slobode, one koju doma nema.

Jedan mi par priča o koksu koji moraju nabaviti, koji će ih spasiti umora, spasiti vezu od rutine.

I naša crnina izlazi, izlazi preko svih šumova i preko uličnih svjetiljki. Svi smo bježali od života i pohrlili na podij da nas zagrlj, sa stotinama istih bjegunaca.

I onda se grlimo, prisutnošću, trajemo do jutra. Poslije se budim u krevetu praznom kao noć.

Kasne dvadesete nakon nekoliko godina terapije donose mir, mir u kojem samoća udara ondje gdje smo najslabiji, ondje gdje su se uvijek budi autodestrukcija, ali sada je zagrlim, zagrlim je toliko snažno da ja imam kontrolu nad njom i promatram je, tako blisku, tako upornu i držim je kraj sebe. Ležim u krevetu koji je postao i kauč i mjesto za piti kavu i mjesto ručka, rijetkog ručka koji se natjeram pojesti i nekako sam smiren. Mirniji nego ikad prije. Pitam se što da radim s autodestrukcijom koja mi je toliko blizu, ali joj ne dopuštam da se ostvari. I onda postajem nježniji prema sebi i nježniji prema tuđim odlukama nego ikad prije.

Rastvori mi se jutro.

Rastvori mi se život koji prigrlim i prepuštam se.

I moji prijatelji provode sate toliko blizu da ih osjećam kao male pomoćnike života. I shvatim koliko su divni i blještavi u bistrini, u sunčanom danu, u mom stanu. Rastvaramo odluke, dijelimo snove, strahove i načine na koji se nosimo s njima. I ta usamljenost nas približi kao što nas ništa drugo nije približilo. Njihova prisutnost me napuni bezuvjetnom ljubavlju za sve ono što dolazi. Njihovi zagrljaji zamijene autodestrukciju, učine je dalekom od moga tijela. Ispune prostor koji je zauzimala.

Moji su prijatelji sjajni i blještavi, idealni da provedem ži-

vot u njihovoj blizini.

I prvi put ih osjećam toliko blizu da drhtim. Sanjati uz oda-branu zajednicu znači živjeti, a snove ostavljam u noći, u onome što se ne mora ostvariti.

Blizina se u danu osjeća kroz njihovo disanje, kroz svaku riječ podrške i kritiku koju tako iskreno pružaju.

Ako mogu misliti o toplini kao tijelu, to su oni, različitih godina, identiteta i tijela. Toplinu sam blizu tridesete prvi put osjetio ovako snažno, snažno kao alergiju u proljeće i dođe mi da zaplačem od bliskosti koja je uvijek bila ovdje, u različitim oblicima, ali me sada potpuno hrani i potpuno obuzima.

Usamljenost i osjećaj napuštanja otvaraju prostor da se izgradi nešto čega nije bilo, i praznina se ispuni životom, odlukama. Moja se ispunila ljudima koji su oduvijek ovdje, ali sam ih ostavljao u jutrima.

I osjećam vrućinu, vrućinu bliskosti, najboljeg osjećaja na svijetu.

Prijatelji su mali svemir u koji sam sada pristupio otvorenije nego ikad prije i koji su mi pomogli izgraditi ono čega nije bilo, koji su na svojim toplim kožama dopustili da se rastvori strah, tuga i samoća. Njihova su prsa uhvatila ono što ja nisam mogao iznijeti i pružaju mi ruke, ruke ljubavi. Prijatelji, moji mali pomoćnici života, hvala vam!

Moj otac – vatromet

Uvijek su roditelji s nama u odnosu rečenica je koju sam puno puta čuo kad se u društvu komentiraju partnerski odnosi, odnosno problemi u njima, naša očekivanja od partnera ili obrnuto. Razmišljam kako su u mojim partnerskim odnosima bili i moji roditelji, koje sam obrasce uzeo iz nuklearne obitelji i donosio u intimne veze. Nakon prekida dugogodišnje veze odlučio sam te odnose preispitati, pozabaviti se vlastitim obrascima koji su utjecali na propast odnosa i pokušati u buduće odnose ući sam. Ostaviti roditelje gdje im je mjesto, u djetinjstvu i prošlosti. Vrijeme je da s roditeljskim odnosom prekinem i da mu pristupam zdravije, zrelije i, najbitnije, otvorenije.

Danas ću govoriti samo o ocu.

Na terapiji godinama nismo smjeli izgovarati njegovo ime, a sad pokušavam govoriti o njemu. Razgovor o djetinjstvu i trenucima kojih se prisjećam me užasava, užasava me pomisao da će to nestati, da se više neću sjećati, da će mi to prostor u koji ih pustim oduzeti, da će moje mišljenje biti drugačije nakon što stvari podijelim. Zato postajem jako zaštitnički nastrojen, postajem ljut, postajem dijete koje ne daje blizu svojim mislima, svome ocu.

Sada mislim da je dobro zapisati, prepustiti misli tipkovnici, neka se rasprše. Neka sve *to* postoji kroz riječi. Mislim da je vrijeme za autanje vlastitog djetinjstva.

Oca sam volio više nego što sam ikad osjetio ljubav nakon toga. Kad si dijete, nečije odsustvo čini da ga želiš više nego one oko sebe, koji su tu, one koji skrbe; čini da ga sanjaš, da ga priželjkuješ.

Moj je otac dolazio tiho, rijetko i kratko.

Kad razmišljam o njemu, sjetim se mirisa mog najdražeg parfema i njega na prozoru, njega koji me promatra: naj-

ljepši na svijetu, utreniran, u bijeloj dolčeviti (i danas mi-slim da samo gospoda nose dolčevite), obrijane brade. To mi je najdraže buđenje na svijetu. Sjetim se njegovog zagrljaja kao najtoplijeg mjesta na svijetu.

I možda ću to zaboraviti, sad kad sam to zapisao, kad sam to dao vama: njegovu kožu na mojoj koži, njegovu nježnost u mojim očima.

Otac me priviknuo na iznenađenja, na kratke i velike stvari, na vatromet u odnosu, na konstantan osjećaj u trbuhu da se nešto događa, da netko nedostaje, da nekoga trebam.

Otac me držao uvijek u neizvjesnosti, u adrenalinu i ja sam naučio tako živjeti. Ja sam postao sanjarenje, čekanje, pi-sanje, budnost.

Moj otac me je uvijek promatrao kao sebi ravnoga - vo-zio sam motor s devet godina, radio stvari koje drugi nisu smjeli - htio je da iskusim život. Otac me vozio u gepeku kad sam to htio, jurio sa mnom kroz ulice kao brežuljke, di-zao me tako visoko da sam probijao stropove, škakljao me do gušenja, nagovorio me da pojedem hostiju prije pričesti (a to mi je tad bilo važno). Otac mi je dopuštao da njegove cedulje koje je trebalo poništiti bacam u wc školjke i gle-dam kako odlaze, negdje daleko od nas. Mislio je da me može zaštititi u svakom trenutku.

Zatvorio bih se u kupaonu, gledao vešmašinu kako se vrti i smišljao puteve kojima ćemo pobjeći od svih i svega.

Otac me naučio da me boli kurac što drugi misle o meni, blajhao je kosu i stavljao cirkone na zube kad je to bilo čudno.

Otac me je naučio da sve što zapišemo ostaje kao podsjet-nik da postojimo. Naša se komunikacija svodila na pisma u razne krajeve svijeta, na kratke telefonske pozive i dodire rukom preko stakla. Učinio je puno više nego svi romantični filmovi: morao sam ukrasti od vremena i maštati nas. Morao

106

107

sam ga učiniti prisutnim u svojoj glavi. Morao sam biti sam, jako puno sam da mogu misliti o njemu, satima sam proma-trao u prazno i maštao o njegovom dolasku. Jer sam znao da će se pojaviti, da će blicnuti na kratko i nestati opet. Zbog oca sam zamrzio jezike, on ih je govorio puno i uvijek bi to koristio u društvu kako ga ne bih razumio, tako me štitió.

Uvijek se igrao s odlascima i dolascima i ja sam mislio da tako odnos mora funkcionirati, to sam preslikao u svoje odabire i želje, mislio sam da je vatromet u odnosu jedino što je ispravno jer znači da nešto osjećam.

Zbog oca sam mislio da su policajci u autu ispred zgrade naša zaštita, da ih je on poslao. A zbog njih nije dolazio. Dugo nije dolazio.

Otac je većinu mog djetinjstva proveo po zatvorima u svi-jetu, u jednom od njih je i mene napravio, strastveno, zgu-rano u sobu za otvorene posjete i u okvir od dva sata.

Otac je činio loše stvari. Stvari u koje nisam vjerovao, jako dugo nisam vjerovao. Otac je uvijek „bio na putovanju“ i ja sam mislio da putovanja razdvajaju obitelji, da ih urušavaju.

Jednog dana sve je nestalo i ja sam to htio zaboraviti, sve do danas. Sve do zadnje psihoterapije na kojoj sam shvatio da su moji intimni odnosi prožeti odnosom koji sam imao s ocem. Užasavala me pomisao da će sve to nestati, užasa-valo me suočavanje s istinom o ocu.

Otac je punio naslovnice crne kronike i to su u školi znali svi osim mene.

Otac je učinio da me druga djeca nisu smjela zvati na rođendane i provoditi sa mnom vrijeme.

Otac je učinio da majka godinama jedva preživljava s troje djece.

Moj mi je otac ponudio sve što sam do danas smatrao zdravim, a zapravo je adrenalin nedostajanja, adrenalin straha i nestajanja.

Moj me otac ubio vlastitim životom, a tako sam ga volio.

U dnevni boravak stavio sam sliku oca kad je bio dijete, s pištoljem u ruci. Jedna mi je prijateljica rekla da je to čudno, i to me naljutilo, branio sam ga od drugih. Branio sam svoja sjećanja.

Rekli su nam da je otac *završio* u bolnici, a bio je mrtav, ubijen. Propucali su ga mecima u mafijaškom obračunu i zauvijek je nastala tišina.

Više nikad o tome nismo pričali i otac je ostao sjećanje, sjećanje da će jednom ipak doći i da je sve to izmislio kako bi se sakrio od onih koji su nam branili da budemo zajedno. Odrasli su zaboravili kako je bio nježan, kako mu je koža mirisala.

Zaboravili su svu toplinu u njemu, ali ja nisam, nikada.

Nisam zaboravio ni sve rečenice u novinama koje sam godinama kasnije pročitao, nisam zaboravio bol koju je nanosio drugim ljudima. Kako, kad je prema meni je bio tako nježan, tako mekan i moj?

Znam da sada moram redizajnirati svoje odnose i odabire i ubiti vatromet koji stvaram u trbuhu i adrenalin bez kojeg ne znam živjeti. Otac me ostavio u našem odnosu u kojem sada postojimo samo ja i on, možda, mrtav.

Danas mogu reći da je moj otac bio dobar prema meni,

108

109

učinio mi je djetinjstvo, malo je reći, nezaboravnim periodom života, ali znam da nije bio roditelj, nije prebio kičmu da ja imam tenisice za školu. Moj je otac volio ružiti i onu stranu svijeta, adrenalin i kafanu, opasnost i igru. Moja je majka ta koja je na svojim leđima izgurala svaki doručak, posuđivanje novaca i struju bez koje smo često ostajali.

Moj je otac bio odsustvo u kojem sam opisivao sve ono čega doma nije bilo i kroz kojeg sam želio sve to imati.

Neka je i moj otac jednom završio u tekstu, a da nije u crnoj kronici. *To mi je bio cilj.*

Moja majka – tišina

111

Danas ću pisati o svojoj majci.
Kad su javili da je otac mrtav, majka je prestala govoriti, kao da je postala nijema.
Majka je postala daleka, njezino tijelo je prestalo biti blizu mome.
Majka se pronašla u budućnosti i kad bi mi se obraćala, uvijek je govorila o onome što će napraviti ili će se dogoditi.
Prošlost je nestala kao mogućnost, kao vrijeme kojeg se ne sjećamo.

*Moja majka je govorila rijetko,
usputno i daleko.*

Posljednjih mjeseci vrijeme provodim u autu, u tom malom oklopu koji uvijek nekamo ide, s kojim i ja mogu u budućnost, samo da ne stojim na mjestu. I sad znam, kad bez razgovora napustim trenutak i osjetim potrebu za vožnjom, da je to obrazac koji sam pokupio od svoje majke.

Tako je to radila moja majka.

Ona bi u trenucima u kojima nemamo novaca ili se moramo snaći otišla i hodala, dugo je hodala. Ponekad bi nam prijetila kad smo bili neposlušni, kad smo je dovodili do ruba živaca, kako to već čine djeca, pogotovo troje djece sličnih godina, željnih života, željnih svega što je stvoreno oko njih.

Jednom ću otići i neću se vratiti.

Moja majka tišina je jednom otišla i nije se vratila. Imala je snove, zamišljala je taj povratak, ali on se nije dogodio, samo ona, u tišini, u budućnosti.
Kad ljudi ne govore, ostaje puno prostora za zamišljanje, za maštanje onoga što misle, za fantazije, za pretpostavke.

Kad si dijete i ne dobivaš odgovore, a znatiželjan si, onda ih sam smisliš, a onda taj mehanizam postane obrazac, taj mehanizam postane problem u odrasloj dobi, u odnosima.

Kad majka šuti,
s druge strane šutnja postaje još veća.

Nisu javili,
u sobu je ušao bratić i rekao nam to.

Majku nisam dotaknuo još jako dugo. Nije ni ona mene. Između naša dva tijela prosuo se život, ona težina koju je nemoguće pomaknuti, ne u mojim godinama i ne u njezinom stanju.

Sve je postala tišina,
kao da smo pali u najdublji ocean, ali blistavo jasnog pogleda,
samo smo se promatrali, ali nismo se mogli čuti. Nismo se mogli dotaknuti.

Cijeli svijet je utihnulo i odnos je postao čitanje znakova, čitali smo sve jedni o drugima, po ponašanju, po načinu na koji držimo glave, po satu u koji tv zvuk dopire do svakog uha.

Što mislite što jedete svaki dan?

Majka je govorila kad bih joj zamjerio nedostatak pažnje. I imala je pravo. Pažnja je pripadala roditeljima koji egzistenciju ne zadržavaju jedva iznad vode, koja se konstantno prelijeva preko ruba.

Majka nikada nije plakala.

Majka je ostarila nakon što smo ga izgubili u nekoliko godina. Njezine ruke, njezini zubi, nabori na koži. Kao da je preko nje prošao cijeli život.

Moja majka tišina se u oca zaljubila preko telefonskih poziva u zatvor, tako su se i upoznali. Nikad je nisam čuo da govori toliko koliko maštam da je tad govorila.

Kao da je njegov prestanak disanja uzeo njezin govor.

Kad pronađem stare fotografije, u tišini, u kasnim noćnim

112

113

satima, zamišljam kako govori svima sve, kako urla na svijet i veseli se vjetru. Vidim kako me grlila na njima, usne naslanjala na moje obraze i zamišljam kako sam uživao u tome. Moja majka je vozila motore, utrke motora, a ja je nikad nisam vidio da je potegnula iznad 110 u autu.

Moja majka je voljela modu, ali nisam je gledao kako kupuje najnovije modele.

Moja majka je bila jedna žena prije, a nakon mene sasvim druga.

I kako dati glas osobama koje su u tišini, a koje su nam toliko potrebne?

Fantazijom.

I zato danas malo pitam, puno podrazumijevam i donosim mnoge zaključke bez uključivanja drugih osoba u njih.

Danas kad šutim, shvaćam da sam i ja usvojio rad kao ljubav i činjenje usluga kao pokazivanje te ljubavi.

Moje su riječi rijetke, tihe i prekasne.

Uvijek se dogode kad odnos propadne, kad mu više nema spasa.

Moja majka tišina učinila me tišinom.

I ja sam nju učinio tišinom.

Moji dodiri su rijetki, najčešće u trenucima strasti, najrjeđe u trenucima bola.

Moji zagrljaji su tapšanje jer uvijek traju predugo, jer ne mogu podnijeti toliko tuđe kože na svojoj. Jer pomislim da se tako čovjek raspadne.

Kada je se sjetim, sjetim se velike torbe, torbe koja je nekad bila na pistama modnih revija, unutra prepune svega onog što nam može zatrebati ako se dugo zadržimo, ako se više nikad ne vratimo.

Kad je se sjetim, sjetim se najljepših nogu najumornijih na svijetu.

Sjetim se da je bila prisutna, svakog dana u svakom raspoloženju, ona je bila ovdje. U tišini, ali je bila. Odsustvo oca je majku učinilo još prisutnijom tijelom.

Sjetim se cigareta ispred tv-a i kako puši jednu za drugom

bez da je cijeli dan išta pojela.

Sjetim se 55 kila na metar 80 i pitam se otkud joj snage za toliko rada.

Sjetim se da je vozila na more nakon zadnje smjene jer ja nisam mogao dočekati jutro.

Sjetim je se kako sjedi u kafiću na malom mulu u Pakoštanama i da je sretna, da je nekako mirna i da je to zapravo jedini trenutak u kojem mislim da je bila ispunjena.

Sjetim se koliko je voljela da iskusimo i najskuplje stvari, da naučimo što u svijetu postoji, a što ne možemo imati uvijek.

Sjetim se njezinih meditacija na starom radiju i knjiga koje i ja danas čitam.

I više se ne sjećam ničega. Osim onog što je dio moje mašte. Što sam nam izmislio. Osim svih ružnih trenutaka u kojima sam je povrijedio kriveći je za smrt oca, za neimaštinu i za sve probleme koje smo imali, a koje je nosila na svojim leđima.

Majka me naviknula na to da se čovjek uvijek može snaći i da nikad neće ostati bez hrane.

Majka me naučila da ne osuđujem nikoga nikada i da sve gledam iz više perspektiva (možda jer je znala da ćemo mi postati ti koje se osuđuje).

Majka me naučila da ne postoji posao koji je sramota raditi.

Majka me naučila da uvijek branim slabije od sebe, pod svaku cijenu.

Majka me naučila da ne žicam cigarete na cesti i da uvijek prvo nju pitam.

Majku sam prvi put dodirnuo kad sam joj masirao leđa na bolničkom krevetu, tu nakupinu kosti i kože, kad sam joj pokušao pomoći da manje boli, od ležanja i smrti koja će svaki čas doći.

Majka je progovorila tek kad joj je rak došao do mozga, kad od lijekova nije znala da smo u Njemačkoj i kad je zamišljala da je na Vrbiku, da smo mali, u stanu, da živimo neki ljepši, glasniji život.

114

115

Želim jesti kesten pire.

Jedna rečenica koja toliko toga mijenja.

Rečenica želje za nečime.

Rečenica akcije, rečenica u kojoj mi govori da joj kupim taj prokleti slatkiš koji ne postoji u čitavoj Njemačkoj.

Toga baš nema.

Rekao sam, kao da govorim o svemu što smo zajedno proživjeli.

Moja majka *tišina* progovorila je prekasno.

Toliko kasno da sam i sam zaboravio kako se govori, kako se potrebe komuniciraju osim kad je kasno, osim kad više ne postoji izlaz.

Moja majka je dodir zamijenila pokušajima da mi omogući ono što nije mogla.

I njezin plač, plač koji sam jednom čuo, slučajno i kojeg sam se prepao do kraja života. Moja majka nije plakala ni kad je ubijen otac, ni kad su joj umrli roditelji, ni kad sam bio lezba, nikad, ali plakala je na slušalicu kad mi je čestitala osamnaesti rođendan, a ja sam radio u kuhinji na plus 50. Tad je zaplakala, odjednom, nije se mogla suzdržati, tad je moja majka prestala biti budućnost. Tako me majka prepala onoga što se događa sada, što još nismo preživjeli.

Moja majka je postala nijema jer je bilo teško, jer je upravo to ono što smo trebali, zajednički iskusiti tugu i gubitak. Dotaknuti se. Staviti kožu na kožu kao u djetinjstvu i proživjeti najtežu stvar, gubitak onoga kojega ionako nikad nema.

I zato sam uporan, zato moja terapija traje već četiri godine pa makar ona najčešće bude u analizama i budućnosti, ali govorim i o sada, malo, ali govorim. I neću prestati sve dok se ne izdignem iznad oceana i opet čujem. Opet osjetim kako je bolno ispustiti glas, ali i kako je oslobađajuće. Moja me terapeutkinja uči kako se grli. Uči me da se zagr-

ljaj smije tražiti. Moja terapeutkinja mi pokazuje da ljudi prežive i kad su ranjivi, kad dijele ono što čuči u njima, što im leži na prsima i što ih guši. Uči me da se tako, zapravo, lakše preživi. Terapiji pristupam kao mogućnosti da izađem iz obrasca *tišine* i naučim kako je primiti tuđu toplinu onda kad nam je potrebna. Terapija je drugo najsigurnije mjesto gdje možemo naučiti stvari i jedino ako za to više nema mogućnosti u nuklearnoj obitelji.

*Mama, postoji najglasnije volim
te i najtiše povrijedila si me.
Postoje ruke, ruke široke koliko sam visok
u koje bih te sad obuhvatio i postoje prsti
koji su zapamtili tvoje kosti i strah ih je.
Postojim ja koji ne želim propustiti ljubav,
odnos i dijeljenje. I postojiš ti koja si
me naučila da se pobrinem za sebe.
Postojimo mi,
u tišini, prošlosti i fantaziji.
Postoji kolumna koja ipak to malo mijenja,
i terapija koja te oživila i omogućila
mi da se suočim, da ti oprostim i da
osjećam. Na kojoj mogu vikati najglasnije
na svijetu i grliti se najsnažnije.
I postoji svijet koji me čeka,
oporavljenog i kojem se radujem.*

Identitet između države i tijela

*Za sve ljude koji svoj rod ne mogu položiti u ovaj sustav
i stvaraju male praznine unutar sebe ili zajednice u kojoj
on egzistira, baš onakav kakav je,
predivan i autentičan.*

Zadnjih nekoliko godina pokušavam pronaći prazninu u koju upisujem svoj osjećaj roda. Kad kažem zadnjih nekoliko godina, vrijeme postavljam na ono nakon ulaska u društvenu i medicinsku tranziciju jer sam prije toga tragao za imenovanjem osjećaja koji imam.

Praznina kao odnos mene prema meni, kao prostor u kojem ne postoji država, pravni status i tijelo. To traganje najčešće je prostor nemogućeg jer se rod uspostavlja u odnosu na društvo i državu, u odnosu na tijelo i pravni status, odnosno oznake spola u dokumentima i, najvažnije, u odnosu na izvedbu.

Odmicanjem od jasno upisanih normi što je to žensko, a što muško, činimo sustavnu promjenu, ne samo osobnu već se suprotstavljamo regulaciji, nadzorima i posljedično svemu onom što heteronormativnost i patrijarhat perpetuiraju kao zadatost društva.

Identitet djevojke za mene je jako važan, kao i identitet lezbe, i jedan i drugi upisani su unutar mene, iskustveno, jer su to identiteti koje sam najduže živio, u odnosu na ono kako me društvo prepoznavalo i kako sam reprezentirao rod. I koliko god ja „prolazio“ vizualno kao muškarac i intervenirao u svoje tijelo, ta iskustva će zauvijek živjeti unutar mene. Zbog njih je moj osjećaj unutar određenih situacija u životu uvijek više nalik osjećaju djevojaštva nego cis muškarca. I tu se događa određeni diskontinuitet, lom između onog što se pretpostavlja i očekuje i onog unutar mene samoga.

Mogu li tu pronaći prazninu unutar koje uspostavljam svoj osjećaj roda?

Hormone uzimam već nekoliko godina, ali svakih par mjeseci se s istih skidam, odlučujem ih prestati uzimati, a onda zbog psihičkog zdravlja i utjecaja koje ima skidanje s njih, odlučujem nastaviti. Nisam siguran želim li nastaviti hormonalnu terapiju kad sam od nje dobio pojedine maskuline odrednice koje su trajne, a s druge strane, nakon učinka hormonalne terapije prestao sam osjećati rodnu disfori-

ju, psihički se nisam nikad osjećao bolje i pomogla mi je u svim spektrima identiteta. No, nisam siguran želim li je uzimati do kraja života, želim li da me društvo tako binarno promatra.

U jednom trenutku mi se dogodilo da je cijeli moj identitet prije identiteta muškarca na van bio izbrisan, odnosno kad se krećem u javnom prostoru, ja sam prepoznat kao cis muškarac, a taj osjećaj „prolaženja“ me ne ispunjava, nego mi se čini da briše cijeli dio mene koji mi je užasno važan. Osjećam se kao da skrivam tko sam. Na primjer, osjećam da me moja fantastična ekipa na grupnim programima u tere-tani ne poznaje zapravo, jer nisam autan. Svojom odlukom. U našim razgovorima ne mogu govoriti o svojim iskustvima prije dvadesetih jer bih ih možda time odbio od sebe. Ali bez tih iskustava ja nisam ja. Bez dijeljenog iskustva nismo u odnosu, ostajemo samo prolaznici u dvorani.

Čini mi se da sam, tek kad sam prestao imati rodnu disforiju i počeo osjećati druge stvari u životu, postao svjestan koliko mi je važno imati iskustva koja imam i propitkivati identitet koji je sve samo ne ustaljen, binaran i zakucan.

Hrvatska je specifična po još uvijek dostupnom javnom zdravstvu koje se sve više privatizira, ali postoji. To znači da trans osobe imaju pravo na besplatne ginekološke i urološke preglede, hormonalnu terapiju i operacije, ali samo na papiru. U stvarnosti taj isti sustav ne prepoznaje nebinarnost kao identitet ili subjekt. Za mene kao trans osobu koja nije promijenila oznaku spola u dokumentima, napravila je samo gornju operaciju i uzima hormonalnu terapiju, to znači da imam pristup ginekološkoj skrbi, da hormonalnu terapiju plaćam, a mogu u javnom zdravstvu imati vođenu trudnoću ako se za to odlučim, makar se time otvaram transfobiji i neugodi ležanja na ženskom odjelu.

Za neku drugu osobu koja je promijenila oznaku i napravila gornju operaciju uz uzimanje hormonalne terapije to znači da mu je hormonalna terapija pokrivena preko HZZO-a, ali nema pristup ginekološkoj skrbi. Isto vrijedi i za trans

120

121

feminine osobe i urologa. Odnosno, sustav prepoznaje oznaku spola i jasno definirano binarno tijelo koji su uvjet za besplatnu i dostupnu skrb.

I zato nisam siguran što mi je činiti u tom sustavu, a posljedično i mogu li se autati u svojoj teretani jer društvo promatra ljude kroz okvir koji nalaže država i pravo. Nisam siguran ni želim li mijenjati oznaku, bih li je promijenio da su mi stvari dostupne ako je promijenim i konstantno moram vagati za i protiv pozicije, kao da biram manje zlo, osobno, ali i klasno, u odnosu na ono što mi je dostupno. Hormonalna terapija nije kontracepcija i u svijetu postoji puno trans maskulinih osoba koje su se ostvarile kao biološki roditelji, a to je nešto što Hrvatska, sa specifičnim javnim zdravstvom, uopće ne može prepoznati kao dio svog sustava. Kako onda planirati trudnoću u Hrvatskoj kad se kod nas porodi događaju u javnim bolnicama, a ja sam navikao da su trans friendly jedino u rijetkim privatnim klinikama gdje se sve to uredno naplati.

Čak i najbinarnije trans osobe s medicinskom tranzicijom i promijenjenom oznakom spola u dokumentima unutar zdravstva čine male aktivizme svojom pojavom.

Pokušavam shvatiti kako zagovarati samoodređenje, kako taj proces učiniti bržim, individualnim i na odabir osoba, a u isto vrijeme promijeniti sustav, odnosno kako izboriti pristup tranziciji svakoj osobi koja to želi, a da u isto vrijeme ne ukinu besplatnu zdravstvenu skrb trans osobama kojima je ona potrebna, kad se upravo pravno u toj zdravstvenoj skrbi borimo kroz dijagnozu, promijenjene oznake i potvrde liječnika da nam je ona potrebna, kao i za svaku drugu dijagnozu u zdravstvu.

Zašto nisam mogao taj proces proći drugačije? Zašto sam se morao prilagođavati sustavu da ispadnem „dobra trans osoba koja će sve prilagoditi državi i cisnormativnosti“ kad ja to zaista nisam i ne želim biti?

Čini mi se da trebamo raditi iz dvije perspektive na tome, ukidanjem *Pravilnika* koji je na snazi o ulasku u tranzici-

ju, ukidanjem *Liste stručnjaka* koji drže monopol nad tim procesom, a s druge strane mijenjati zdravstveno-pravni sustav koji će nam omogućiti besplatnu skrb.

Zašto je transrodnost toliko specifična? Zašto postoji *Lista stručnjaka* koji su „jedini stručni“ za naša stanja? Zašto bilo koje drugo stanje nema specifičnu *Listu* kojoj osobe s tim stanjem mogu pristupiti i dobiti mogućnost zdravstvenog prepoznavanja? I što kad onda zaista neki zdravstveni djelatnici iz političke perspektive i vlastite ideologije idu nauštrb nama kao trans osobama? Kako se onda ne pozivati na one stručne koji to zaista jesu, a politički orijentirani radnici u zdravstvu koji zagovaraju protiv nas to nisu? Transrodnost je ipak političko pitanje, a dijabetes nije, bar ne u tolikoj mjeri, i zato je teško dopustiti svima da budu stručni jer većina onih koji to žele biti ulaze u to iz mjesta ukidanja, iz mjesta mržnje i političkih karijera, a ne iz pozicije pomoći, što je protivno onom što su studirali i čemu su se zakleli kao liječnici.

Velik je posao ispred nas trans ljudi u Hrvatskoj, s jedne strane dokinuti cisnormativnu politiku unutar same tranzicije, a s druge strane zadržati i poboljšati javno dostupno zdravstvo za trans osobe, odnosno to zdravstvo omogućiti za sve trans identitete bez obzira na tijelo, identitet i oznaku spola u dokumentima.

Gdje je praznina u koju ću ja položiti svoj osjećaj roda? Ne znam, ali znam da svaki dan preispitujem isti taj rod, reprezentiram ga drugačije, najčešće odskačem od binarnosti tiho i jedva vidljivo, ali borim se unutar sebe. Borim se za iskustvo koje imam, identitet koji ne želim izbrisati i kroz male odabire u svakodnevnim radnjama, u mini izvedbama roda koje sačinjavaju moj dan koje pokušavam činiti različito ili ih takve činim radi svog iskustva.

Hoću li promijeniti oznaku spola u dokumentima? Ne. Jer ne pristajem na tu vrstu prilagodbe državi, jer sam privilegirani poslom koji radim i kojim se bavim i ti mali aktivizmi u svakom pravnom prepoznavanju mi neće utjecati na eg-

122

123

zistenciju i zato mogu to trenutačno raditi. I time ne mislim da to bilo tko drugi treba činiti ili duguje zajednici. I ne jer nemam binarni osjećaj roda unutar sebe. Moj rod postoji dok ga izvodim, a moja izvedba na koju utječe iskustvo življenja djevojaštva, moji dokumenti, ali i moj odabir taj rod pokušavaju postaviti u prazninu koja ne postoji unutar društva, ali koju mogu sagledati unutar sebe.

Važno mi je reći da sam unutar teksta dotaknuo samo neke misli kojima se bavim, ali zapravo je ovaj tekst tek zagrebao po površini. Čini mi se da je ta praznina koju zazivam toliko velika da bih mogao pisati i nikad ne prestati.

I dalje važem za i protiv i tko zna što će sutra pokazati vaga!

XOXO_VTPP<3<3
BFF_IJT_94

Stojim u Beču i čekam uban, umjesto da promatram stvari oko sebe, ja razmišljam o V., prijateljici iz djetinjstva, kako je s osamnaest godina učila nazive ulica, zaljubljuvala se, kupovala karte i započinjala novi život kroz studij. I opere me neka bolesna nostalgija, štrečne me u prsima, jednostavno svakim idućim korakom zamišljam nas kako smo bile mlade, sjebane i voljele se, najbitnije, voljele se.

V. je jedna od pet cura s kojima sam proveo djetinjstvo, prve ljubavi, menstruacije, jebanja, rastave roditelja, povrijeđenosti, markiranja, pijanstva, kriza, tetovaža i svega što nas formira u tim godinama. I ne prođe mjesec da se ne sjetim svake od njih, našeg najdražeg kafića i vremena koji smo provele jedna s drugom, zauvijek mi, uvijek mi.

Bilo je ljeto, početak školskih praznika, bila je žega, naš najveći kvart na svijetu i mi, raspojasane, na pragu ulaska u dublji pubertet.

I bila je V. koja me udarila šakom ispred zgrade jer smo se tako dogovorile, jer smo mislile da je jako kul imati masnicu ispod oka radi filmova koje smo tad gledale, bila sam ja s ledom u rukama i čekanjem da oko utrne. V. je rijetko markirala, bila je slobodna samo navečer i vikendom, njezini su pazili da u školi uvijek bude dobra, da ne izostaje, a kazne su bile prevelike. Ali V. je također znala iskoristiti svako putovanje oca ili prazan stan kad nema njenih, a iskoristavale smo ih i mi. Od V. sam naučio kako se živi, kako se miriši i kako se prilagođava, ali na onaj dobar način.

Bila je P., naši izlasci do jutra, tetoviranje u osnovnoj školi, odlazak na zornice iz izlaska i prvi jointovi iza zgrade, naše cajke, odlasci u Nec i Anconu, na mjesta gdje nitko drugi ne bi kročio nogom, najvjernija, uvijek dostupna i zauvijek utješna. P. je obožavala kiksati prve satove, a i zadnje, pa smo puno vremena provodile s bijelim ronhilom za 14 kuna, kavama s mlijekom i pričanjem u nedogled o istim stvarima, istim ljudima i istim mjestima, nikad nam, to nije dosadilo, naša Sobica, naši izlasci u Stross i mi, male slatke drolje koje na seksualnost gledamo pozitivno.

Bila je A., naša afteriranja, dnevni partiji, speed u kesicama u grudnjaku, prvi tuc tuc, odlasci u OTV, gljivanja i barenja. A. i ja smo htjele imati mostić koji spaja moj stan i njezinu kuću, Vrbik i Cvjetno naselje, male rejverice povezane mostom. Uvijek smo znale što činiti: oprost, pobaci, vozi skuter, ne osvrći se, samo ravno. A. je obožavala krete, suprotnost one stabilnosti koju je imala doma, nered u odlukama i strukturi i obožavale smo nalaziti načina da taj nered uspostavimo. A. i ja smo se zabavljale bez ikakve brige i pameti, bez budućnosti, susprezanja, samo uživanje, a najvažnije je bilo naučiti uživati i A. je uvijek znala točno što želi, to sam od nje naučio.

Bila je K., naše eksperimentiranje sa seksualnošću, prve smrti i napuštanja, veliki snovi zbijeni u premalo prostora i mogućnosti i zauvijek tu. K. i ja smo najčešće spavale jedna kod druge, otkrivala seksualnost, alkohol i probleme, rastave i smrti roditelja, K. je podnosila mnogo više od svih drugih naših godina, a bila je nekako najzrelija kad smo još bile najrazigranije. K. je pisala dnevnike, bila zaljubljena na daljinu, čuvala mlađu braću, pospremala sve po kući i bila odlična u matematici. Nikad nismo bile razdvojene duže od dva dana. K. me naučila disciplini i boli.

Bila je L., naše prve krađe u dućanu, ogromno razumijevanje, ležanje na prvom podnom grijanju i najduže ljetne večeri. L. je kao i V. bila iz dobre obitelji, onakvih obitelji u kakve se ugledaš kad si dijete, nije popuštala u školi pa čak ni onda kad krademo odjeću po dućanima, čak ni onda kad se prepijemo prije škole. L. je bila skromna, na neki čudan način, nikad od nje nisi mogao čuti da nekoga ne voli, L. je bila otvorena za ljude, iskustva i nježnost. A bila je haharica, zauvijek haharica. I teško se otvarala, ali ispod svega je bila najnježnija. L. me naučila nježnosti.

Bili smo mi, djevojke koje znaju sve jedna o drugoj, drugačijih klasnih pozadina, mogućnosti i roditelja, ali nerazdvojne, u nastanku, u najvećim bolima i sreći.

Bile su ovdje kad mi je umro otac, kad sam imala svoje naj-

126

127

veće krize, kad su me izbacili iz škole, kad nismo išli na ljetovanje, bile smo si tu kad su nam roditelji završavali u zatvorima, na sudu, kad su se rastajali, razbolijevali i svađali, kad smo prvi put ostavljale i bile ostavljene, kad smo prvi put svršile s nekim i glumile da svršavamo s nekim, kad smo postajale vjernice i ateistkinje. Bile smo tu i kad smo formirale karaktere i ponašanja, ona okej, ali i ona ružna, kad su sve naše mane i vrline u odnosima postale vidljive i kad smo se voljele bez obzira na to.

I uhvati me velika tuga u prsima jer ne postoji sličan osjećaj onomu kad voliš prijateljice prvi put, kad se formiraš uz nekoga i to nije nešto što se može ponoviti, toliko intenzivno i snažno, osjećaj koji je danas tu, ali njih nema, jer smo rasute po životima, odlukama i u daljinama.

Danas znam da se odrastanje nekad moralo dogoditi, a da smo mi bile povezane najdublje, ali nas je povezivalo mjesto stanovanja, snovi i mladost, ono što danas znam je da su naše klasne razlike, interesi, mogućnosti, vjera i politička uvjerenja formirale društvo u koje smo zagazile i koje smo počele smatrati našim. I izgubile smo jedna drugu u tom sazrijevanju.

Ali nismo izgubile sjećanja, ono što smo naučile jedna od druge i nemoguće je to izgubiti jer samo jednom odrastaš, a ja sam odrastao uz njih, uz moje najnježnije djevojke koje su me štitile od svijeta, a u isti taj me gurale. U isti me smještale i vodile.

Danas ih vidim na društvenim mrežama i najsretniji sam kad ih vidim sretne, a toliko mi nedostaju. Prijatelji iz djetinjstva znaju naše tuge, poznaju naše obitelji i formativne trenutke, oni su bili u tom iskustvu s nama i zato kad se sretnemo danas, kao da ne postoji to vrijeme u kojem smo postajale netko drugi. Postoje samo razlike u spletu događaja i odluka koje smo donosile dok onih drugih nije bilo uz nas.

I koliko god to nekome zvučalo patetično, slušao sam sad Severinine *Prijateljice* na repeat i razmišljao o pet najza-

nimljivijih djevojka s kojima sam proživio mladost i koje će zauvijek ostati moje formativne dive, moje lodičice, kraljice s Vrbičice, baaričice, bffff, najmekanije osobe na koje sam ikad prislonio glavu i najčvršće osobe koje su ikad stajale uz mene.

Espi Tomičić (1995.) diplomirao je dramaturgiju na Akademiji dramske umjetnosti u Zagrebu. Kolumnist je portala Booksa.hr, dečko s kvarta i i član Arbajt kolektiva.

Za svoje dramske tekstove višestruko je primio nagradu Marin Držić. Drame su mu dosad izvođene u Zagrebačkom kazalištu mladih, Kunst teatru i Pogonu. *Budi uvijek kao zmaj u režiji* Olje Lozice je otvorio dramsku sezonu 2025/2026. u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu, a *Your Love Is King* Rajna Racz postavlja u kazalištu Gavella u studenome 2025.

Autor je knjige *Your Love Is King* [Multimedijalni institut, 2020.] i zajedno sa Sretnim Borom knjige za djecu *Kako se tužuje* [Oaza & Sons, 2024.].

Espijevi tekstovi prevedeni su na više jezika: makedonski, engleski, katalonski, poljski, njemački. *Your Love Is King* objavljenje na makedonskome, a uskoro i na njemačkome. Multimedijalni institut priprema englesko izdanje Espijevih *ranih* drama.

IZDAVAČI

Kulturtreger
Martićeveva 14d
HR-10000 Zagreb
T +385 [0]1 4616 124
F +385 [0]1 4616123
booksa@booksa.hr
www.booksa.hr

Multimedijalni institut
Preradovićeveva 18
HR-10000 Zagreb
T +385 [0]1 48 56 400
mi2@mi2.hr
www.mi2.hr

BIBLIOTEKA

Prijatelji

UREDNICI BIBLIOTEKE

Miljenka Buljević i Petar Milat

UREDNICI

Ivana Dražić i Petar Milat

LEKTURA I KOREKTURA

Ivana Dražić

OBLIKOVANJE

đkć

PAPIRI

Materica Pitch
Munekn Lynx
Book Holmen

PISMA

Remix, Rauschen

TISAK

Tiskara Zelina

NAKLADA

500

Zagreb, listopad 2025.

Knjiga sadrži izbor tekstova iz kolumne *Održati Tamagotchija na životu što duže*, objavljenih na portalu Booksa.hr od 2020. do 2025. godine. Kolumna je osmišljena u sklopu projekta *I to je pitanje kulture?*. Projekt je trajao od 19. kolovoza 2020. godine do 19. kolovoza 2022. godine, a sufinancirala ga Europska unija iz Europskog socijalnog fonda. Ostatak kolumni sufinanciran je sredstvima Agencije za elektroničke medije, Grada Zagreba i Ministarstva kulture i medija. Ova publikacija je podržana od strane Grada Zagreba.

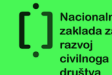
Naslov *Jutro donosi kraj* posuđen je iz pjesme Vesne Pisarović koju je napisala Milana Vlaović. Autorici zahvaljujemo na odobrenju da naslov pjesme iskoristimo za naslov knjige.

Grad Zagreb
Gradski ured
za kulturu i civilno
društvo

Republika
Hrvatska
Ministarstvo
kulture
Republic
of Croatia
Ministry
of Culture

Kulturtreger

9 789538 256332